

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal

Yıl: 6, Sayı: 11, ISSN:2587-1811 Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

Anadolu'da Bir Cevlân: Namık Ekrem'in İstanbul'dan Birecik'e Seyahati

A Journey in Anatolia: Journey of Namık Ekrem from Istanbul to Birecik

Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ

Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye. ebektas@harran.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua. 856392
Yükleme Tarihi: 08.01.2021
Kabul Tarihi: 27.02.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021
Sayı: 11
Sayfa: 1-28

Article Information: Research Article
DOI: mecmua. 856392
Received Date: 08.01.2021
Accepted Date: 27.02.2021
Date Published: 30.03.2021
Volume: 11
Sayfa: 1-28

Atf / Citation

BEKTAŞ, E. (2021). Anadolu'da Bir Cevlân: Namık Ekrem'in İstanbul'dan Birecik'e Seyahati. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 11, Sayfa:1-28

BEKTAŞ, E. (2021). A Journey in Anatolia: Journey of Namık Ekrem from Istanbul to Birecik. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 6, Volume: 11, Page:1-28

Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ

ANADOLU'DA BİR CEVELÂN: NAMİK EKREM'İN İSTANBUL'DAN BİRECİK'E SEYAHATI

A Journey in Anatolia: Journey of Namık Ekrem from Istanbul to Birecik

ÖZ

Birecikli Namık Ekrem, Osmanlının son yarım yüzyıldaki siyasî ve içtimaî olaylarını müşahede etmiş bir aydındır. Henüz yirmili yaşlarda iken yükseköğrenim için İstanbul'a giden Namık Ekrem, Dârülmualimîn-i Âliye'den mezun olur ve Makriköy Mekteb-i İdâdisinde öğretmenliğe başlar. Yazarın 1898-99 yılında başlayan İstanbul'daki hayatı 1909 tarihine kadar devam eder. Ekrem, hem uzun süredir göremediği ailesini görmek hem de hava değişimi için 24 Temmuz 1909 tarihinde İstanbul'dan ayrılır. Deniz yoluyla seyahate başlayan yazar, önce İzmir'e oradan Rodos ve Beyrut'a uğrar. Beyrut'tan trenle Halep'e giden Namık Ekrem, Gaziantep ve Nizip üzerinden memleketi Birecik'e ulaşır. İsimlerini zikrettiğimiz bu şehirlerle ilgili müşahedelerini, intibalarını ve başından geçen hadiseleri edebî bir üslupla kaleme alan yazar, *Anadolu'da Bir Cevalân* adıyla 1327/1909-10 yılında yayımlar. Yazarın tamamı on altı gün süren bu yolculuğu maceralarla doludur.

Bu makalede, Namık Ekrem'in İstanbul'dan Birecik'e yolculuğunu konu alan ve bu yönüyle bir seyahatname sayılan *Anadolu'da Bir Cevalân* isimli eserin içeriği hakkında bilgi verildikten sonra bazı değerlendirmelerde bulunulacak ve eski harfli eserin Latin harfli metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Namık Ekrem, Cevalân, İstanbul, Birecik.

ABSTRACT

Namık Ekrem who is from Birecik, is an intellectual observed the political events in the last half century of Ottoman Empire. Namık Ekrem, going to Istanbul in his twenties for higher education, graduated from Dâr'ül muallimîn-i Âliye (Higher School of Teaching) and started teaching at Makrikoy Highschool. The duration of his life in Istanbul started in 1898-1899 and maintained till 1909. Ekrem left Istanbul 24th July 1909 to visit his family that he hadn't seen for long time and take a rest. The author, starting to travel by seaway, first stopped by Izmir then Rhodes and Beirut. Namık Ekrem, going to Aleppo by train, arrived his hometown Birecik through Gaziantep and Nizip. The author, taking notes his observations, impressions and experiences about the cities mentioned in a literary style, published them under the name of *Anadolu'da Bir Cevalân (A Journey in Anatolia)* in 1909-1910 (1327 H.). The journey of author lasting 16 days is full of adventures.

In this article, an assessment will be made and texts of book in Ottoman letter will be presented in Latin letters after clearing up contents of the book named *A journey in Anatolia* that accepted as a travel book, comprising journey of author from Istanbul to Birecik.

Keywords: Literature, Namık Ekrem, Journey, Istanbul, Birecik.

Giriş¹

“Vatan için faydalı kitaplar” serisinden Necm-i İstikbâl Matbaası'nda 1327/1909-10 yılında basılan *Anadolu'da Bir Cevlân* isimli eserin birinci kitabı *Anadolu'ya Doğru* ismiyle yayımlanmıştır. Eserin başında yayımcının eseri neden yayımladıklarına dair yazdığı bir bilgi notu vardır. Bu bilgi notunda yayımcı, Namık Ekrem Bey'in yazdığı eserlerin her tarafta ilgi gördüğü için baskılarının tükendiğini, halkın eserin tekrar yayımlanmasını arzu ettiğini, bu isteğin de vatandaşların hürriyet ve meşrutiyete ne derece düşkün olduklarının bir göstergesi olduğunu ifade eder.

Anadolu'da Bir Cevlân, “Dibâce-i Tahassür” alt başlığıyla başlar. Bu bölümde yazar İstanbul'un adeta bir fotoğrafını çeker. Bizans döneminden başlayarak İstanbul'un binlerce fatihin beşiği, binlerce meşhurun mekânı olduğunu, tarih boyunca renkten renge büründüğünü, şekilden şekle girdiğini dile getirir. Kendisi İstanbul'a ayak bastığı günden itibaren maceralar, hadiseler, gidip gelmeler, musibetler, belalar, zulümler, saadetler, mutluluklar, kararsızlıklar yaşar ve inkılaplar gördüğünü söyler. Dünyanın bir anda nasıl bukalemun gibi değiştiğini, ibret gözüyle bütünü bu hadiseleri izlediğini böylece dünyanın da zevale doğru gittiğini yaşanan olaylardan anladığını nakleder.

Namık Ekrem 24 Temmuz 1909 tarihinde, doğum yeri olan Birecik'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılır. Sıcak ve nemli bir havanın hâkim olduğu İstanbul'dan hareket etmeden önce Namık Ekrem'in başına bazı hadiseler gelir. Yol eşyasını Galata'daki rıhtıma götürmek için Gedikpaşa'daki evinde, garip tavırlı bir hamala teslim eden yazar, acenteden bilet almak üzere üst kata çıkıp gelinceye kadar hamal ortalıktan kaybolur. Telaşlanan yazar, Galata'ya doğru koşar, vapurların bulunduğu yere gidip etrafı iyice gözetlemesine rağmen hamalı bir türlü bulamaz. Namık Ekrem, en çok da kitaplarına özellikle de kendisine ait ve henüz yayımlanmamış üç adet kitabının kaybolmasına üzülür. Hamalı aramaktan mecali kalmayan ve kan ter içinde kalan yazar tam ümidini kesmişken hamalın sallana sallana Pera'dan geldiğini görür. Hamalla karşılaşan Namık Ekrem suçlu kendisiymiş gibi muamele görür ve hamalın ücretini vererek başından defeder.

Saat sekizde hareket etmesi gereken vapura bir saat önce varan yazar, eşyasını vapura yerleştirirken elini cebine atınca idarenin anahtarının cebinde olduğunu fark eder. Ne yapacağını düşünen Ekrem vapurdan inip köprüye doğru hızlı adımlarla ilerler, telaşla yürürken tanıdık birine rast gelir ve idarenin anahtarını arkadaşlarına ulaştırmak üzere kendisine verir ve alelacele vapura geri döner. Saat sekizde kalkması gereken vapur, gece on bir buçukta ancak kalkar. Namık Ekrem, gayet süslü ve edebî bir dille çevrenin/etrafın tasvirini yapar. Bu edebî tasvirleri metnin tamamında görmek mümkündür. Yazar İstanbul'dan ayrılırken derin hislere dalar, denizde seyrettiği manzaralardan duygulanır, fikrî dalgalanmalar yaşar.

Yavrusunu ninnilerle uyutmaya çalışan bir annenin salladığı beşik gibi sallanan vapur Marmara'ya açıldıkça yazarın üzüntüsü ve hasreti depresir. Bu ayrılığın pek yakıcı olduğunu belirten yazar, rikkatli cümlelerle duygularını dile getirir. Bu karmaşık ruh hâli içinde Namık Ekrem, iki günlük yolculuktan sonra 26 Temmuz günü İzmir Limanı'na kavuşur. İzmir Limanı'nın Osmanlıda en iyi, en güzel liman

¹ Yazarın hayatı, daha önceki çalışmalarımızda verildiğinden üzerinde durulmayacaktır.

olduğunu, kayıkların, sandalların, mavnaların, istimbotların seferleriyle İzmir'e apayrı bir güzellik kattığını ve şehri daha önce de gördüğünü söyleyen Ekrem, Osmanlının en gelişmiş meşhur şehirlerinden birinin de İzmir olduğunu söyler. İki saat kadar İzmir Limanı'nda kalan vapur, saat on bir civarında hırçın düdükle çalarak yolculuğuna devam eder. Namık Ekrem, İzmir ile alakalı fazla bilgi vermeden 27 Temmuz'da Rodos'a kavuştuklarını, sahilden uzak bir mesafede lenger atan vapurdan Rodos adasının çok güzel görüldüğünü fakat adanın merkezini göremediklerini söyleyerek Osmanlı beldelerinin genel bir değerlendirmesini yapar ve milletin içinde bulunduğu ataletten bahseder.

29 Temmuz Salı günü sabah saatlerinde Beyrut sahillerine ulaştığını söyleyen Namık Ekrem, daha önce Beyrut'u görmediği için çok merak ettiğini ancak duyduğu kadarıyla Beyrut'un Osmanlının en meşhur vilayetlerinden biri olduğunu dile getirir. Güneşin doğuşuyla birlikte limana yaklaşan vapurun etrafını bir anda saran kayıkçıların, görevlilerin bağırsıkları ve hay huyuyla karşılaşan yazar hayretini gizleyemez. Vapurdaki bir tabip yüzbaşı ve bir mektepliyle beraber kayık tutmak istediğini ifade eden Namık, saygısız ve görgüsüz kayıkçılarla karşılaştıklarını, zorla eşyalarını toplayıp kayığa attıklarını, bir telaş, bir gürültü, bir karışıklık, hatta tarif edilmez rezaletlerle muamele gördüklerini nakleder. Yalvaran bir kayıkçının kayığına eşyalarını bindirmek zorunda kalan Namık Ekrem ve arkadaşları yaptıkları pazarlıktan da bir şey anlamaz. Sahile çıktıktan sonra bir otele yerleşmek isteyen grup burada da hiç beklemedikleri saygısız ve kaba davranışlarla karşılaşır ve bazı problemler yaşar. Namık Ekrem, hamallar yüzünden başka otele yerleştirilen yol arkadaşlarını kaybeder. Ücretini alıp sıvışmak isteyen kurnaz hamal ve kayıkçıların davranışlarından tiksindir. Otel otel dolaşarak yol arkadaşlarını arayan Namık Ekrem, takattan kesilir ve kendisini otele zor atar. Taşrayı gezmeyip görmeyenlerin bu gibi hâllere inanmak istemediğini anlatan Namık Ekrem şöyle bir kıssa nakleder:

“Anadolu’yu gezmek isteyen Avrupalı iki seyyah İstanbul’a gelir. Biri İstanbul’da kalır, diğeri ise Anadolu’nun sahillerini gezdikten sonra İstanbul’a döner ve arkadaşına Müslüman olduğunu söyler. Arkadaşı da neden diye sorar. O da Anadolu sahillerinde dolaştığım şu birkaç gün zarfında ahalinin birbirine yaptığı zulümleri, işkenceleri, haksızlıkları gördüm. Rüşvetler, yağmalamalar, hırsızlıklar işittim, hayretler içinde kaldım. Böyle adaletsizlik, yolsuzluk yapan, gafletler, karanlıklar içinde yaşayan bir kavmin yine ayakta kalmasına bir sebep aradım. Düşündüm sonunda bu milletin diyanetinde, itikadında bir kudsiyet bir fazilet var, dedim. O manevî yücelik ki bu millete, yıkılması mümkün olmayan bir temel, bir dayanak oluyor. O yüce dinin haşmetli semasında parlayan hidayet güneşidir ki bu kavmin esasını aydınlatıyor. Devamını temin ediyor. Birçok korkunç zulmetlerden, tehlikeli uçurumlardan kurtarıyor, yaşıyor... Ben, böyle muhakeme ettim. Böyle karar verdim. Ve Allaha’a hamd olsun İslam şerefi ile müşerref oldum.”

İki gün Beyrut'ta kalan Namık Ekrem, elektrikli tramvaya biner, şehri dolaşır ve genel itibarıyla Beyrut'u beğenmez. Beyrut halkının ticaret ehli olduğunu, halkın büyük kısmının ilim ve irfandan yoksun olduğunu, özetle halkın cehalet yüzünden insanlık, medeniyet ve misafirperverlikten pek nasiplenmediğini söyler.

Osmanlının geri kalmışlığını tek kelime ile cehalete bağlayan yazar, Beyrut halkının Türkçe öğrenmediği gibi medeniyet ve ilerlemeyi de pek merak etmediğini dile getirir.

Namık Ekrem, 1 Ağustos 1909 tarihinde trenle Beyrut'tan Halep'e geçer. Yazarın dünyasında Halep'in apayrı bir yeri vardır. Çünkü o, on bir yıl önce hayatının en güzel günleri olarak addettiği lise öğrenimini yatılı olarak Halep İdadisinde tamamlamıştır. Namık Ekrem, İstanbul'daki hayatı çok hareketli ve verimli olmasına rağmen hiçbir zaman Halep'i unutamadığını "*Hissiyât-ı şebâbımın tâk-ı inşirâkı olan Halep!... Âh! İstanbul'da bile bu kadar seneler hâtırimdan çıkmazdı. Bilmem neden, İstanbul'un hiçbir zevki hiçbir tenezzühü, Halep'in hâtırât-ı bahârını, bahâr-ı muhabbetini bana unutturamazdı.*" cümlesiyle dile getirir.

Yol arkadaşlarından ayrılan Namık Ekrem, Şahba Oteli'ne yerleşir. Halep'te beş gün kalan yazar hatırladığı eski günlerinin neşesini bulamaz. Ayrıca mevsim yaz olduğu için de havalar bunaltıcı olup, sivrisinek ve tahtakuruların hücumları çekilir cinsten değildir. Namık Ekrem, otelden çıkıp Babülferec çarşısını gezer, eski günleri yad eder ve değişen pek bir şeyin olmadığını söyler. Namık Ekrem okul arkadaşlarını ve hocalarını görmek için Mekteb-i İdadîye gider ancak tatil olduğu için kimseyi bulamaz. En güzel günlerini geçirdiği lisede derin hatıralara dalar ve dünyanın fenalığından bahseder. Okulda karşılaştığı bir öğrenci ile sohbet eden yazar, idare heyetinin bir gün sonra toplanacağını öğrenir ve okuldan ayrılır. Aziziye ve Cemiliye semtlerini gezme imkanını bulan Namık Ekrem, Halep'teki tiyatrolara mevzuyu getirir. Sanattan yoksun, sırf oyun ve eğlence amacıyla gösterime giren müptezel oyunların toplumu nasıl bozduğuna değinerek Amerika'dan, Avrupa'dan özellikle de Fransa'dan bazı örnekler vererek açıklamalarda bulunur. Zaman zaman Halep ile İstanbul'u karşılaştıran müellif, Halep halkının eğlenceye düşkünlükte İstanbul'dan geri kalmadığını dile getirir.

Bitirdiği okulu ertesi gün tekrar ziyaret eden Namık Ekrem, burada bazı hocalarıyla (Musa Kâzım, Şükrü Bey, İsmetullah Efendi) görüşüp sohbet etme imkânı bulur. Sohbetinde genel olarak Osmanlıdaki eğitim-öğretim faaliyetleri, öğretmenlerin yetersizliği, atamalardaki usulsüzlükler, öğretmen maaşlarının azlığı, dil bilmeyen öğretmenlerin hâli gibi önemli konular üzerinde fikir teatisinde bulunulur. Daha sonra Maarif müdürünü ziyaret eden Namık Ekrem, eğitim alanındaki geri kalışın sebep ve sonuçlarını ve tespitlerini anlatma fırsatı bulur ancak Maarif müdürünün ümitsizliği ve lakaytlığı karşısında hayretini de gizlemez.

5 Ağustos sabahında Halep'ten araba ile ayrılan yazar akşamüstü Kilis'e varır. Bağ ve bostanlarıyla meşhur olan ilçenin maarif açısından hiç de iç açıcı bir durumda olmadığını, hatta yatılacak bir otel veya hanın bile bulunmadığını söyler. Yıkık bir hanın damında geceyi geçiren Namık Ekrem, Kilis'in su ve havasından başka her şeyinin harabe olduğunu belirtir. Sabah olunca arabayla yola koyulan müellif, güneş batmadan bir saat önce Antep'in yüksek tepelerinde çevreyi seyrederken şehri şu güzel cümlelerle över: "*Yürüdükçe, yaklaştıkca o şehri zevkâbâdın gülîstânları, bâğları, dilâvîz manzaraları nazarlarımıza reng-i inşirâh akutturuyordu. Ne ranâ temâşâlar!... Bir sâat kadar süren bu tenezzüh-i tabîî gönüllerimizde ne eser-i melâl, ne de renc-i sefer bırakmadı*"

Gece on bir buçuk sularında Antep'e giren yazar, Antep'in Halep'in en güzel hatta gönül ferahlığı vermede başta gelen kazası olduğunu söyler. Halep'e okul için

gidip gelirken Antep'i daha önce de gören Namık Ekrem, şehri çok sevdiğinden, berrak ve tatlı sularının ve meyvelerinin bolluğundan bahseder. Yabancıların burada çok olduğunu, özellikle Amerikalıların kolej açtığını, gelişmişlik bakımından buranın çok kısa bir zamanda Halep'i geçeceğini, ahalsinin çalışkan olduğu için maarife ve sanayiye hevesli olduklarını ancak belediye hizmetlerinin pekiyi olmadığını nakleder.

Namık Ekrem Antep'te gecenin geç saatlerinde postahaneye gidip Birecik'e telgraf çeker ve geceyi Belediye Hotelinde geçirir. Otelde hemşerileriyle görüşüp hasret gideren yazar, Antep'te araba bulamadığı için beygirle yola devam etmek zorunda kalır. Sabah erkenden hareket eden Namık Ekrem ve hemşerileri yolda Meşrutiyet öncesi ve sonrası dönemi tartışır. İki hemşerisinin yoldaki tartışmalarını fırsat bilen Namık Ekrem de hürriyet dönemi ile istipdat dönemini mukayese ederek istibdadın kötülüklerini ve meşrutiyetin faziletlerini uzun uzun anlatarak meşrutiyetin İslam dininin esaslarından olduğunu söyler ve yol arkadaşlarını ikna etmeye çalışır. Bu konudaki “İşte bundan böyle inşaallâh biz de mesût, râhat yaşayacağız. Kimse kimsenin hukûkuna tecâvüz edemeyecek. Hükümetimiz haktan, adâletten ayrılamayacak. Hâin memûrlar, zâlim, hırsız âmirler kovulacak. Gâsıp, dolandırıcı müstebidler rezil, bednâm olacak. İş bilir, afif, gayretli adamlar aranacak artık adâlet, kânûn hüküm sürecek... Vatanın her köşesinde icrâat, islâhat... inşaallâh!” cümleleri anlattıklarını özetler mahiyettedir.

Yazar ve beraberindekiler akşam saat sekiz sularında Nizip'e varırlar. Namık Ekrem, Nizipli yol arkadaşının öve öve bitiremediği Nizip'i ve kalmak için gösterdiği iki hanı da beğenmez. Doğal güzellikleriyle çoktan kaza olmayı hak eden Nizip'in bakımsızlıktan harap olduğunu dile getirir. Namık Ekrem geceyi Nizip eşrafından Hafız Muhammed Efendi'nin konağında geçirir. Konak sahibi Muhammed Efendi büyük ikramlarla misafirini ağırlar. Yazar da kendisine mihmandarlık yapan Hafız Muhammed Efendi'yi hürriyetin kıymetini bilen bir hemşeri olarak vafeder. Namık Ekrem henüz Nizip'te iken telgrafi alan kardeşi Ahmet at ile Nizip'e gelip ağabeyini karşılar. Sabahleyin Nizip'ten hareket eden kafiye saat bir sularında Fırat Nehri kenarına ulaşır. Yazarın gemi olarak değerlendirdiği ancak muhtemelen kayık olan binekle Fırat Nehri'ni geçen Namık Ekrem on bir yıldır görmediği annesine kavuşur. Eser, onun kavuşma anına dair söyledikleri şu ifadelerle son bulur:

“On bir senelik mahrûm-ı dîdârı olduğum o cûybâr-ı safâ olanca manzara-i letâfet ve cereyânıyla nazarlarım önünde tecellî etti. Gemiye geçtik. Uzun yıllar gözleri acı acı hasret yaşları döken şefkatli vâlideme kavuşmak nasip oldu. Âh! Dünyâ, kim bilir benim gibi daha nice zamânlar gurbet köşelerinde analarını, babalarını ağlatmış, ayrılık azapları içinde cân verdiklerini işitmiş cânlar var? Ve kim bilir nice yıllar firkat âteşiyle inlettikleri analarını bir vakit sonra yine benim gibi âgûş-i iştiyâkına atılmakla o zehirli yaşlara bedel şimdi tatlı, sevinç damlaları akıttıran daha ne kadar gençler var?”

Figân ile yapılır dehrde binâ-yi hayât

Figân ile yıkılır âkıbet bu kahr-ı memât!..”

Sonuç

Birecikli Namık Ekrem'in 1327/1909-10 yılında yayımladığı *Anadolu'da Bir Cevlân* isimli eseri, yazarın İstanbul'dan başlayıp sırasıyla İzmir, Rodos, Beyrut, Halep, Kilis, Antep, Nizip ve Birecik'te son bulan ve toplam on altı gün süren yolculuğunu konu almaktadır. Yazarın vapur, tren, araba ve beygirle yaptığı on altı günlük bu kısa yolculuğunda anlattıkları, seyahatname türünde yazılan eserlerin özelliklerini taşımaktadır. İyi bir gözlemci olan Namık Ekrem, yukarıda isimleri zikredilen yerlerde karşılaştığı hadiseler, yaşadığı maceralar üzerinden istibdat ve meşrutî yönetimleri mukayese eder, Osmanlı devletinin geri kalmasının en önemli sebeplerinden biri olan maarifin durumunu ortaya koyar ve cehaletin sebep olduğu insan ilişkilerini gözler önüne serer. Bütün bu özelliklerinden dolayı *Anadolu'da Bir Cevlân* isimli eseri seyahatname olarak değerlendirmek mümkündür. Namık Ekrem'in kendi kaleminden çıkan şekliyle metni aşağıda sunuyoruz:

METİN

Merğûb ve Müfid Eserler

Vatan İçin Faydalı Kitâplar

Nâmık Ekrem Bey tarafından neşrolunan (*Vatan için faydalı kitâplar*) cidden her tarafta mazhar-ı rağbet ve revâc olmaktadır. Bu güzîde eserlerin matbûları pek az kalmış, bazıları da bitmiştir. Tekrâr tab' ve neşri ârzû olunuyor. Vatandaşlarımızın hürriyet ve meşrûtiyeti sevdiklerine en büyük delâilden biri de bu kitâpların mutâlaasına hâhişger olmaları denilebilir. Öyle değil mi ya? Artık bizim için en lüzûmlu eserler, fikir ve nazarımızı selâmet-i vatan için celp ve tenvîr eden kitâplardır. Vatan-ı muazzezimizin teâlî ve terakkîsi uğurunda bezl ettiğimiz şu fedakârlıkların semeresiz kalmadığını görünce kalplerimizde husûle gelen âsâr-ı şevk ve memnûniyete had ve gâye tasavvur olunamayacağı tabiidir. Cenâb-ı Hak cümlemizi, bütün şu hâk-ı pâk-ı vatani, hürriyet ve meşrûtiyetimizle berâber, saâdet ve selâmetten ayırmasın. Âmîn.

Dibâce-i Tahassür

İstanbul: Muhteşem ufuklarıyla, seherengîz manzaralarıyla, nûrânî safhalarıyla asırlardan beri nazarlarda, kendisi için müstesnâ bir incizâp ve in'itâf uyandırmıştır.

Bizans: Şanlı mâzîlere, parlak muzafferiyetlere, ulvî hâtıralara sâha-i cevelân ve tayerân olmuş bir belde! Bir mâlike-i memâlik... âgûşuna aldığı ervâh ve kulûba ne garîp sergüzeştler ne câzip levhalar ne nazarfirîp temâşâlar açar...

Binlerce fâtilhlerin mehd-i bülendi, yüz binlerce meşâhirin sahne-i iştihârî... Yine binlerce ilâhete'l-hüsnün haclegâh-ı nâz ve hırâmı olmuş... Bu muazzam pâ-yi taht: Bîpâyân âmâlin makbere-i ufûlü, bitmez tükenmez hârikaların hafagâh-ı gurûbu, nâmütenâhî kuvvetlerin fenâzâr-ı izmihlâli bulunmuştur...

Zamân olmuş ki sîne-i azâmeti bir devrede ne şaşaalr ne tantanalr ne debdebelerle bezenmiş...

Zamân gelmiş ki o pîrâyelerden, o zarâfetlerden, o haşmetlerden nâm ve nişân kalmamış... Cilveden cilveye, renkten renge, şekilden şekile girmiş... parlamış, sönmüş, solmuş, açılmış, ağlamış, gülmüş...

İşte bu meşher-i acâib ve şuûna ayak bastığım dakîkadan beri birçok mâcerâlar, cereyânlar, cevelânlar, dâhiyeler, idbârlar, ikbâller, televvünler, inkılâblar... işittim, gördüm.

Âlemin lahzada bir kisve-i bûkalemûna büründüğünü ve nihâyet bir gün âğışte-i zevâl olacağını şu küçücük tahavvülhâne-i ibrette ben, denedim, anladım, inandım...

Âh! Mine'l-mevt!

24 Temmuz. - İstanbul'dan hareket, havâ hâr, yâbis. Kısık bir esinti var. On bir seneden beri göremediğim o maskat-i re'sime kavuşmak ârzûsu fikrimde hurûşân.

Yol eşyâmı Gedikpaşa'daki dâiremden bir hammâlın arkasına verdim. Fakat hammâl pek garîbületvâr: Gülünç suratlı, baygın bakışlı, kısa boylu, çalı bıyıklı, sivri külâhlı, sert sözlü bir adam. Vapura gidiyoruz.²

Hammâl. Ho, ho: Bu nereye, beyim?

- Rıhtıma, Galata'ya.

- Bir çeyrek (çâryek) verecekseniz; ho!

- Evet, evet. Haydi! Yürü, bakalım.

Bineceğimiz vapurun ismi (Sâhâlayn) idi.³

Acenta önüne geldim. Hammâla: Biraz şurada dur, ben yukarı çıkayım, bilet alayım. Bir yere kıpırdama, dedim, yukarı çıktım. Bileti aldım, indim. Hammâl arkam sıra geliyor. Köprüden geçeceğiz. Yeleğimin sol cebine elimi soktum. Köprü parası vereceğiz: (Yol bâcı iki metelik!)

Parayı uzanan bir ele bıraktım, geçtim. Arkama döndüm, baktım ki hammâl yok. Sıvışmış, uzağa, yakına göz gezdirdim. İleri geri yürüdüm. Ne hammâl var ne de mahmûl! Bir seyr-i seri ile Galata'ya doğru koştum. Vapurların bulunduğu yere

² Tabîyyet bu ya. Teklîf ve tekellüfden hoşlanmam. Beni teşyî lutfunda bulunmak isteyen sevgili arkadaşlarımla iki gün evvel görüşmüş, zahmet buyurmamalarını iyiden ricâ etmiş idim. Zâten vapurun yevm-i hareketi de değişmişti. Nimelmatlûb.

³ Fransız kumpanyasının denizlerimizde işleyen üç vapurdan biridir. Yolcu için râhat fakat sağlam değil. Yüzü yeni, özü eski. Çürük (yüzü kalaylı, içi vayvaylı!) ara sıra pîrelenir, pârelenir ama yine bineriz. Yine onlara koşarız. Ne yapalım? Başka bir vapurumuz olsa hiç olmazsa sâhillerimizde dolaşan, işleyen bulursa binmez miyiz? Acabâ biz o kadar bedbîn miyiz? Hayır, hayır. Lâkin yok ki... Niçin kendi mülkümüzde ecnebî? Keselerine paramızı dökelim yazık değil mi? Geçenlerde bir Osmânî seyr-i sefâin şirketi teşekkül edeceğini gazeteler yazıyordu. İnşâallâh muvaffakiyet hâsıl olur da biz de sevinir, övünürüz. Kendi servetimizi kendi mülkümüzde feyizlendirmekle bahtiyâr oluruz.

geldim, etrâfıma bakmıyorum. Rıhtımı bir aşağı, bir yukarı geziyorum. Bizim hohocu (hammâl)'dan koku bile gelmiyor. Gözden nihân...

Geri döndüm, yine Sirkeci cihetine telâş ve heyecân içinde, hızlı hızlı yürüyor, âdetâ koşuyordum. Mevsim yaz, öğlen vakti, güneş olanca şiddet ve hiddetiyle zemîne alevler savuruyor, kıvılcımlar püskürüyor.

İkinci defa köprünün bir başından diğerine nasıl yetiştiğimi ne kadar yorulduğumu ne derece kızdığımı bir Allâh bilir, bir de ben. Sıcak terler yüzümden, gözümden akıyor. Yüreğim çarpıyor. Artık hiçbir şeye acıyamıyorum. Yalnız sandıktaki kitâplarına, onların gitmesine acıyorum. Çünkü benim en kıymetli servetim, en sevgili mâmelekim onlar, o kitâplardır.

Hammâl nerde? Birkaç kişiye sordum. Şeklini, rengini bildirdim. Gören, bilen yok... Bir kat yatak, bir kat yeni yaptırdığım elbise, bir sandık kitâp. Eşyâm bundan ibâret. Şimdi ne yatak hâtırında ne kisve ne kimse. Ancak kitâplarım, hele kitâplar arasında gayr-i matbû üç eserim, üç tane mahsûl-i fikrim. Sevimli cigerpârelerim.

Âh!.. İşte bunlar olmasın, bunlar gitmesin, diyorum. Kendi kendime sözleniyorum, sızlanıyorum... Artık araştırmaktan bıktım, tâkatsiz kaldım. Bu hareketten de vazgeçmek istedim, o gün gitmemeğe karâr veriyordum. Düşünüyordum: Hâtırıma geldi ki bir kere de şu Sirkeci rıhtımına doğru gideyim. Belki hammâl (Kürd aklı bu ya) yanlışlıkla bu tarafa gitmiştir. Birkaç adım ilerledim, bir de baktım ki bizim (hoho!) Pera'da sallana sallana, söylene söylene geliyor.

Ben, söze başlamadan, kalbimde köpüren zehr-i melâl ve infîali onun çehresine savurmadan... O, bana "Ho ho" Beyim, nereye gidiyon? Seni nanca (ne kadar demek) aramışım... diye, bilmem daha ne türlü saçmalara, sürçmelere girişti. Ağzını, gözünü açıp kulağını burnunu dikti. Ben, (Hay Allâh müstehakını versin! Be herif! Al şu çeyreği, defol!) demekten başka bir söz bulamadım. Eşyâyı hemen kayığa attırdım. Hammâl, hatab gibi gâh yanıma yığılıyor, gâh önüme seriliyor. "Ho ho! Paşam, hani ya bahşış!" diyordu. Ben, bimecâl, ağzımı açmağa vaktim yok. Hemen kayığa düştüm uzandım.

Hammâl, yine "Beyim, efendim, çok yorgunum, çok algınım, hani ya kahve parası! Hani ya?" diye hâlâ arkamdan böğürüyor, döğünüyordu.

Vapur sâat sekizde kalkacak, acenta böyle bildirmişti. Bin türlü yorgunluklar, sıkıntılar içinde güç hâl ile sâat yedide vapura girdim (Acele işe şeytân karışır) derler pek doğru imiş. Vapura ayak bastım. Henüz eşyâmı yerleştirmek telâşında idim, elim cebime dokundu. İdârehânenin anahtarı yanımda. Ooof! Yâ Rabbî! Ne yapmalı. Geri dönsem götürsem vakit geçecek, mümkün ki vapuru da kaçıracağım. Yanımda kalsa arkadaşlar gelecek, kapıyı kilitlemiş görecekler. Kıracaklar, gocunacaklar. Bir hasâr, bir iğbirâr...

Vapurun güvertesinde melûl melûl dolaşıyorum, öteye beriye şu'â-i nazarım süzülüyor. Cânım sıkılıyor. Bir düşünce, bir asâbiyet...

Her ne olursa olsun, vapurdan çıktım, köprüyü geçtim... Bir meşy-i çâlâk ile yürüyordum. Bereket versin, o sırada yolda bir dosta tesâdüf ettim. Anahtarı ona verdim. İdârehâneye götürmesini ricâ ettim. Alelacele vapura döndüm, girdim.

Sâat sekizi geçiyor. Gemi hâlâ rıhtımda, hareket yok. Dokuz, on, hareket yok.⁴ Tam sâat on bir buçukta lenger çekildi. Adıyo! İstanbul!...

Vapur, âheste âheste, bir hırâm-ı pürnâz ile dalgaların hürmetkârâne alkışları arasında ilerliyor. Sâat on ikiye yaklaştı.

Bânû-yı âsmân, sût-re-i ihticâbına bürünmeğe hâzırlanmış... Ruhsâre-i gülğünü - hicrânzede bir dildârın reng-i izârı gibi- sararıyor, kızarıyor, titriyor...

Dakikalar geçtikçe havâ, semâ, ufuk, deniz... renkten renge giriyor. Safhadan safhaya dönüyor. Enzâr-ı temâşâ önünde bir sevdâ-yı garîbâne, bir hüzn-i şâirâne dalgalanıyor.

İstanbul... Bu hâkime-i memâlik asırlardan beri sîne-i ihtişâmında gizlediği muhabbetleri, emelleri, hâtıraları, muâşakaları... Sanki bu dakikalarda cephe-i âbdârına sermiş... Bütün güzellikleriyle, bütün câzibeleriyle bizi selâmlıyordu.

Âh! O nermîn, rengîn, şûh simâsına serpilten zerrât-ı zerrîngurûb... Ne gâzeler ne hâleler ne lemaânlar husûle getiriyor... Levha levha nukûş ve mehâsin arasında bir televvün-i tahassür arz ederek en son in'itâflarını nazarlarımıza, en sâf iştiyâklarını kalplerimize defnetmeğe çalışıyordu.

Her şâirin bir mâder-i ihtisâsâtı vardır. Benim duygularım da ekseriyâ gurûb levhalarını temâşâdan doğar...

Şafak: Ne zamân ki penbe inikâslarıyla, sîmîn tebessümleriyle, lâhûtî pîrâyeleriyle parlar, açılır. Pîş-i nigâhıma menkûş ve mücellâ bir safha-i sevdâ ferş eder; zannederim ki yer, ufuk, deryâ, felek... Her taraf nûr ve cilve... şevk ve şîve... aşk ve işve...

İşte, dem: Yine şafak, ufuklar yine pürelvân, fezâlar yine rikkatfürûz... Ben, bir telâtum-ı vecd içinde mustağrak gidiyoruz.

Vapur Marmara'nın gümüş memeli beyâz mâî sînesine gömülerek bir edâ-yı nâzân ile revân... O sûretle ki henüz bir yaşında süt emen cigerpâresinin ninnilerle beşliğini sallayarak, uyutmak isteyen müşfik bir vâlide gibi bizi nevâzişler, cümbüşlerle götürüyor. Lâkin!... Ayrılıyoruz. Her kalpte bir emel, her emelde bir neyl-i ikbâl besleten İstanbul'dan ayrılıyoruz. Bu ne âteşîn tahassür.

On seneden beri her türlü nâz ve şîvesine, âh cevri ve kahrına, visâl ve firâkına katlandığım Bizans!... Şu mehd-i şuûn ve füsûn; bugün nazarımdan mütebaîd, muhteriz. Ne tahammülsüz dakikalar!...

⁴ Ekser kumpanyalar böyledir. Vapur sâat beşte kalkacak, derler onda bazan on ikide kalkar. Bu yalancılık neden! Gerçi bir iki sâat erken davranmak için tacil iyidir, fakat büsbütün böyle altı yedi sâat bir fark! Bu, çekilmez. Çünkü yolcular bazı işlerini bırakıyor. Çabuk yetişeyim, vapuru kaçırmayayım diye bir telâş ve tehâluk içinde kalıyor. Bazı şeylerini de unutuyor. Nitekim ben de bir yerde alacağım kitâpları, terzide ceketimi, cebimde idârehânenin anahtarını... unutmuş oldum. Bu, benim gibi birçoklarının da başına gelen şeyler... Acenta demelidir ki: (Bilfarz vapur sâat sekizde kalkacak. Fakat siz, iki üç sâat evvel gemiye girmeğe gayret ediniz.) Artık yolcu isterse üç sâat evvel, isterse tâm zamânında girer. Hiç olmazsa o kadar acele ve zahmetler ile vapura atıldıktan sonra sâatlerce de beklemeğe mahkûm olmaz.

Güneş: O kurs-ı âteşfeşân, artık tamâmıyla zîr-i ufukta. Yalnız bulutlara sarkıttığı gîsû-yı şaşaadârından süzülen altın rîzeleri bâd-ı şimâlin letâfet-i hûbûbuyla dağılıyor, dağıldıkça denizin irili ufaklı kabaran emvâc-ı kebûduna elmasîn kâliçeler döşenmiş zannolunuyor.

Uzaklaşıyoruz: İstanbul'un endâm-ı levendi küçüldükçe, nâsiye-i büleğinde parlayan zîbâ safhalar, emelpîrâ bedfalar nûr-ı nazara pek acıklı (elvedâ!...) bûseleri konduruyor. Gözlerimiz teessür yaşlarıyla nemnâk... Kalplerimiz tahassür acılarıyla pürdarabân...

Henüz bu sahnelerden, bu hüznengîz manzaralardan ayrılmak istemeyen rûh-ı iştiyâk; büsbütün bîneşe, durgun...

Fikir ve hayâl: Bu âlemin ne türlü bir bâzîçe-i inkılâb ve zevâl olduğunu düşünmekle meşgûl. Mebhût...

Nâgâh bir karanlık, bir heyûlâ-yı esmer, etrâfî kuşatmış... Baktım: Ne o tele'lü-i şafak ne iltimaât-ı sehâib ne de İstanbul... Hiçbir şey görünmüyor. Altımızda bir sath-ı siyâhtenhâ. Üstümüzde bir kubbe-i mükevkebe azâmetnümâ, sıkı sıkı dalgaları kamçılıyan vapurun gulgule-i raksânı akis. Denizin mâî incileri işlenmiş iltivaât-ı lâciverdî üzerinde uzanan huzemât-ı nigâh, kırıla dağıla nihâyet sönüp gidiyor. Koca Bizans'ın mâî kubbeleri, yüksek minâreleri, mehîb kuleleri, esrarâlûd sarâyı -birek nakş-ı zıldâr gibi- şimdi sâha-yı hayâlde mürtesim.

On sene evvel Dersa'âdet'e geldiğim sırada refiklerimden birine yazdığım bir mektupta:

Vaktâ ki Sitanbul denilen şehre erişdim

Gûyâ ki mutantan yeni bir dehre erişdim⁵

diye bir şiir söylemiş, İstanbul'un bir câmia-i bedâyi olduğunu tasvîr etmiş idim. O şiir hâtırıma geldi. Kendi kendime dedim: Şimdi de bu mehd-i letâfetten ayrılıyorum. Bu iftirâk pek süzişlidir. Bu hâli nasıl anlatmalı? Nasıl yazmalı?

Hani ya derlerdi ki bazı şâirler safâli demlerinde, bazıları da kederlendikleri zamân şiir söylerler. (Ben bu nazariyeyi vaktiyle “*Bahâr-ı Edeb*’imde” bir makâle ile red ve cerh etmiş idim. Tulû, gurûb... gibi manzaralar neş’e, ye’is... gibi duygular... her şâiri her an söyletemez, coşturamaz. Meğer ki bir kân-ı sânihat, feverân-ı tabiîsiyle kaynasın, parlansın... demiştim.)

İşte bu hâl de güzel bir misâl. Şu ayrılık da benim için pek acıklı idi. Fakat bu anda niçin ne şiir ne nesir söyleyemedim, yazamadım. Bu yazılar ancak bir vakit sonra fikrimden süzüldü. Kalemimden dökülen hakikat bu.⁶

⁵ Beytin vezni “Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün”dür.

⁶ Şurada maksadımı anlatmak isterim: Binâenaleyh birkaç söz söyleyeceğim. Bazı şâirler vardır ki hüznâlûd bir levha, yâhûd şevkârâ bir manzara karşısında bulununca hissiyâtı galeyâna gelir. Yazar... söyler... bu yazılar, bu sözler sırf (hissiyât)tır, (fikriyât) pek azdır. Bazıları da vardır ki en ufak bir tesîr, meselâ: Bir kuzu meleyişi, bir bülbül terânesi, bir feryâd-ı masûmâne önünde kalbi titrer ağlar. Göz yaşları döker. Gaşî olur, kendinden geçer, hiçbir şey yazamaz. Düşünemez ki... Böyle şâirlerin ekseri görgülerini, duygularını sonra kâğıda dökerler. Hem gördüklerinden daha hoş, daha muntazam daha rengin olur. Çünkü hisler ve fikirler mahsûlü her şey güzeldir.

26 Temmuz. İzmir limanına vâsıl olduk.

Osmânlı sevâhilinde mevcûd en birinci limanlardan biri de budur. İzmir'in de cepheden görünüşü pek nazarrubâ. Kayıkların, sandalların, maunaların, istimpotların seyir ve seferi... Bir kıyıdan diğerine (Karşıyaka'ya) hareket ve avdetleri. Ecnebî ticâret vapurlarının sıravârî dizilişi. Bazısının tebâüd, bazısının takarrup düdüklere hevâ-yı muhîti sarsması.

Hele o sırada bizim Osmânlı donanması: Her biri bir seyyâr-ı satvet, bir kala-i âhenîn-i deryâ gibi nazarlara arz-ı mehâbet edişi.

O parlak bayraklar, o şanlı, nişanlı râyât-ı gâlibiyet altında bir zamânlar cihâna azâmetler, cihângîrlıklar, şehâmetler saçan donanmamız. Her biri peyk-i şevket, berk-i zafer, peleng-i deryâ... gibi İzmir'in pîşgâh-ı tantanabârında heybetnümâ. Bugün şu sulara hâtıra-i muvaffakiyatını fikirlere ilkâ, şân-ı futûhâtını semâlara i'lâ için müheyyâ.

İzmir'i evvelce görmüş idim. Hakîkaten memâlik-i Osmâniye'nin en zengin en mütemeddin bir şeh-i şehîridir. Vapur, iki sâat kadar limanda durdu. Sâat on biri geçiyordu. Hırçın düdüklere, uzun ve keskin sadâlarla ötüyor, kulakları çınlatıyordu. Hareket!

27 Temmuz. - Rodos'a muvâsalat. Vapurumuz sâhile uzak bir mesâfede lenger attı. Bu cezîrenin de manzara-i hâricîyesi pek dilnişîndir. İçerisini görmedim. Lâkin işitiyordum ki bu adanın da havâsı sâf, suları lezîz, mevkiî latîf, mühîm. Her zamân, her lisân diyor, cihân teslim ediyor: Şehirlerimiz, iklimlerimiz, adalarımız birer mezraa-i feyz ve bereket, hıyâbân-ı gülîstân. Memleketimizin her noktası bir tecellîgâh-ı mehâsin itlâkına şâyân. Fakat hayfa ki nazar-ı ehemmiyete alınmıyor, dikkat olunmuyor. Rûzgârın sadme-i kahrına uğrayan tabakalar bozuldukça, döküldükçe yeniden inşâ ve imârı düşünülmezse, âh! Ârzü edilmezse ne olur? Harâb!..

Dünyânın hangi mamûresi vardır ki asırların emvâc-ı muhâcemâtına karşı elvân-ı umrân ve zîneti muhâfaza etmiş? Hangi tâk-ı muallâdır ki zamânın kahr ve iğbirârı altında beli bükülmemiş. Zemînin jeng ve gubârı arasında tâbiş-i didâri sönmemiş?...

Bizim birçok beldelerimizin sefâhât-ı hâricîyesi enzâr-ı ağıyârı kamaştırır, manzaraları kulûb-ı temâşâgerânı hayrân ve meclûb eder de biz, bilinmez ki neden, yine (İçimizi vayvaylı, dışımızı kalaylı) bulundurmağa özeniriz. Alışırız! (Neme lâzım!) fikr-i menfûrıyla geçer, gideriz. Heyhât! Düşünemeyiz ki biz, bu atâletimizle medeniyetin mahkûmu, târîhin mezmûmu, insâniyetin meşûmu olmaktan kurtulamayız... kurtulamayacağız... esef!

29 Salı. Beyrût sâhiline yaklaştık, dem-i seher, gâzenümâ; ihtizâz-ı nesîm, şetâretfezâ. Cevde Arabistân sahrâlarından uçuşup gelen bir nefha-i ıtrnâk münteşir. Havâ biraz karârdı. Bulutlar şark ufuklarından şimâle doğru yükseliyor, tabaka tabaka, dalga dalga yayılıyordu. Üç beş dakîka geçti. Yağmur serperdi.

Bugün, bir meclûbiyet-i rûhiye ile okuduğumuz şiirler içinde bazı mısralar vardır ki üç dört gecelik derin, imgeli bir tefekkürün zâde-i kıymetdârıdır. Hissetmeksizin yazılan eser ne kadar donuk olursa düşünmeksizin söylenen söz de o kadar soğuk, belki daha bozuktur.

Güverte üzerinde bir vıgıltı, bir telâş koptu. Eşyâsını toplayan bir me'mene sinip duruyordu. Bereket versin yağmur sürekli gitmedi. On dakika geçmeden dindi.

Beyrût... İştirdim bu da Osmânî vilâyetlerinin en meşhûrlarından biridir. Daha bunu ilk defa görmüş olacağım. Bu sebepten bende sabırsûz bir tehâlük-i rüyet var. Sabâh açıldı, güneş envâr-ı inşirâhını yüksek tepelere serdi. Yavaş yavaş o reşâşe-i ziyâ enginlere akıyordu, elvân-ı eşyâ belirmeğe başladı. Her cihette bir irtisâm-ı hayâl manzûr. Her şâhikadan bir ibtisâm-ı tabîat münakis.

Sâhil boyunda bir kalabalık iştiliyor: Beyrût kayıkçılarının hay huy mübârazâtı... Bir de baktık ki denizin yüzü, şînâver kuşlar gibi yüzen sandallar, kayıklarla doldu. Vapur henüz demir atmamıştı. Kayıkçılar vapura yanaştılar. Bağrışıyorlar, çarpışıyorlar, sövüşüyorlar... Hayret! Bu ne hâldir dedim.

Gemi lengerlemeden ipler, halatlar aşağıdan atılıyor, kayıkçılar, cânbâzlar, pehlivânlar gibi halatlara sarılarak çıkıyor, vapura doluyorlardı.

Biz, bir tabîp yüzbaşı, iki mektepli birlikte bir kayık tutmak istiyorduk. Bir araya toplanmış konuşuyorduk. Bir kayıkçı hemen kulağını dikti. Sözlerimizi işitti. Ağzını açtı, dilini uzattı. Muttasil söyleniyor: (Arapça), bizi, eşyâmızı çekiştiriyor... Ben, artık tahammül edemedim. Ne o? be! Bırak! Ne çekiyorsun? Ne sokuluyorsun? dedim.

Arapça söylediğim bu tekdîrkârâne lakırdılar üzerine, kayıkçı bana döndü. Bir nazar-ı niyâz ile bakarak yüzlerini buruşturdu. Ve bu defa: "Yâ seyyidî, yâ aynî, yâ rûhî..." sözleriyle gûyâ biraz iltifat, âşinâlık gösteriyordu. Fakat yine durmuyor, bulaştıkça bulaşıyor. Yakalayabildiği pırtılarımızı iki eliyle mâl-ı mevrûsı gibi destelemiş sıkıyor, bırakmıyor, adım adım çekip götürüyordu.

Nihâyet! Anladık ki bu herîften kurtuluş yok. Bizden vazgeçmeyecek. Bârî pazarlık edelim, dedik. Çünkü her kayıkçı eline geçirdiği eşyâyı -Merhabâ diyerek omuzluyor. Haydi kayığa!... Hemen yukarıdan sarkıttıkları iplere bağlayarak aşağıya indiriyor. Dönüyor, diğerine yapışıyor. Aşağıda bulunan arkadaşları da eşyâyı kayığa yerleştirmekle meşgûl... Haydi! Tut!

Yâ Hamdû! Yâ Mellâh! Yâ Ebû Alî! yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya bir gürültü, bir telâş, bir karışıklık! Bu ne rezâlet!... Amân! Ya hu! Şu dağdağlardan kurtulalım... Hey! Kayıkçı! Peki peki gidelim, ama her birimizi kaç götüreceksin? Herîf lakırdı dinlemek bile istemiyor. Ey, ey, ne verirsiniz bereket, yürüyün diyor. Biz, ikişer kurûştan fazla vermeyeceğiz ha. O: Alâ re'sî! Tayyib! Tayyib! Yâ Allâh! Kavvâm!... diye seğirtiyordu. Eşyâmızı derakab kayığa uçurdu. Biz de vapurun iskelesinden indik. Kıyâmet-i suğrâdan nişân veren o keşmekeş ve izdihâmdan kurtulduk, buna çok şükür!

Sâhile çıktık, gümrüğün salonuna girdik. Kayıkçımıza dedik: Bizi güzel bir hotele götürmelisin.

- "Alâ aynî, naam: peki". diyordu. Bir de baktık ki bir baskın. Bir kalabalık, arkamızda, önümüzde birçok meçhûl eşhâs. Bir çekişme... Bu ne? Şaşaladık, durduk. Meğer ki bunlar hotelci, aşçı, işçi, imişler... biri diyor. Buyurun! Diğeri: Haydi! Öteki: Merhabâ yâ habîbî. Ehlen ve sehlen, Keyfe hâlûke? (Nasılısımız?) Sanki on beş senelik ahhâp imiş. Bazısı da kulaklarımıza fısıldıyor: (Bizim hotel

pek iyidir. Pek safâlıdır, siz benim eski dost, sizi bırakmam, memnûn olacaksınız...) diye kandırmaya çalışıyor. Amma çattık!

Hulâsa: Bir mahşer! Hotelciler, hammâllar, kayıkçılar, gurabâ, seyyâhîn, misâfirîn... Her çeşit mahlûk var. Biz, vapur, kayık demdemesinden kurtulduk. Seviniyorduk. İşte bir hengâme daha. Bu da medeniyetin taraka-i ayş u hayâtı! Acabâ Garp'ta da sevâhil-i mütemeddîne böyle midir? Ben bu şamâtalara, bu temâşalara gayr-ı ihtiyârî dalmış iken ötede bizim arkadaşlar az mülâyim bir hotelci ile görüşmüşler, uzlaşmışlar.

Baktım ki eşyâmızın bir kısmı bir hammâlın arkasında, bir kısmını da kayıkçımız yüklenmiş... Refikler bana dediler: Siz bu hammâl ile birlikte gidiniz!

- Nereye?

- Hotele.

- Hangi hotele? Ben burada hotel, hân, filân bilmem. Beyrût'u daha ilk görüşümdür.

- İşte hammâl! Önünüzde gidecek, berâber gideceksiniz.

- Peki! Haydi bakalım, hammâl! Birkaç hatve ilerledik. Hammâla Arapça sordum.

- Ayol! Hangi hotele gidiyorsun?

- Ben bilirim. Siz geliniz. Birkaç adım daha yürüdük. Yine sordum:

- Nereye? Sen uzağa gidiyorsun yavrum!

Hotel yakında olacaktı zannederim. (Çünkü refikler hotelciden ayrılırken şu sözleri işitmiştim: Yakın, hem istasyona, hem sâhile yakın, işte şurada...)

Şimdi hammâl muttasıl yürüyor, koşuyor. Ben arkada:

- Ne acele ediyorsun? Hey! Yavaş! Daha nereye?

- Seyyidi! Karîb hunâ: Türkçesi: (Efendim, yakın işte burada...) yola devâm. Biraz daha yürüdük.

Bir hotel önüne geldi, durdu. Hotel: Kasru'l-bahr.

- Burası bizim ineceğimiz hotel mi?

- Naam: Evet. Yukarı çıktık, eşyâyı bıraktık. Hotelciye dedim: Biraz daha eşyâmız, arkadaşımız var. Hep gelecekler. Hammâl ile berâber aşağı indik. Gümrüğe, arkadaşların yanına gidiyoruz. Bu kere hammâl yolda hiç acele etmiyordu.

Çünkü evvelce koştı ya, hızını aldı, yoruldu. Şimdi yavaş yavaş.

Ben: "Haydi onlara ulaşalım" dedikçe hatvesini uzatmak bile istemiyordu. Anladım bunda bir iş var. Onu tekdîre mecbûr oldum. Ne ise yetiştik. Bir de ne görelim: Ne arkadaş ne de eşyâ, hiçbir şey yok... Yerlerinde yeller esiyor. Hammâla,

- Hani refikler?

- Bilmem.

- Bulmalısın, çabuk! Sen yanlış yere gittin. Arkadaşlar başka hotele gitmişlerdir. Şimdi bana onları

bul! Haydi! Miskîn!

Ben, böyle unfa ve hiddetle ona bağıyorum, daralıyorum. O da elini açmış, ücretimi ver, diyor. Dedim: Ücret mi? Sen, hele evvelâ, arkadaşlarımın nereye, hangi hotele gittiklerini söyle! Beni ve şimdi yanlış götürdüğün eşyâyı onların yanına götür... sonra.

Şimdi o, yine -Lâ, lâ, ver, ver, a'tinî hakkî; Hakkımı ver... diyor.-

- Dedim: Seni bırakmam. Sus! Paranı da vermem. Haydi benimle gel! Ben bilmiyorum. (Sen de bilmiyorsan!) Hotelleri dolaşalım. Arayalım, onları bulalım.

Hammâl tav'an ve kerhen benimle berâber yürüyor. Sâhile karîb iki üç hotele çıktık, sorduk, yok.

Cânım sıkılıyor ta'ab ve telâşından gözlerim kararmış. Bu sırada yine hammâl (a'tinî ücreti: Ücretimi ver) diye sızlanıyor. Parayı alıp savuşmak istiyor. Biz böyle pürhalecân dolaşıyorduk. Nâgâh bizim mahûd kayıkçı göründü. Yanıma yaklaşımadan o da elini uzattı: Para! Kayık ücreti! Dedim: Tamâm! Bulduk makâmı. Peki para ama, hani arkadaşlarım? Benim eşyâm nerede? - (Zîrâ benim eşyâm onların yanında, onların bazı eşyâsı da hammâlin beni yanlış götürdüğü hotelde) Kayıkçı da (bilmem) cevâbını veriyor.

Nasıl bilmezsin? Sen onlarla berâber gitmedin mi?

- Ene mâa'rifu yâ ehî! (Bilmem, bilmem!) Hât mâsârî: (Paramı, paramı?) Pâre pâre olasin, be herîf! Söyle, arkadaşlarım hangi hotelde? Söyle de hakkını vereyim. Ben, garîbim, burayı bilmem. Beni refiklerimin yanına götür. Sana bahşış de veririm.

- Ötede, şurada, burada, işim var gideceğim. Lem, lemâ...

Baktım ki bu kayıkçı hammâlden daha barbar, daha insâfsız, daha rezîl. Patlayacak bir hâle geldim. Etrâfimdaki dükkâncılar gelip geçenler de aldırıyor. Bakınız bu belde ahâlisinin misâfire, garîbe, yolcuya ne kadar riâyetleri var! Yazık! Burası sâhilnişin, kâbil-i temeddün bir memleket. Artık düşünmeli.

Hammâla: Peki, al ücretini, açıl, dedim. Murdâr herîf parayı aldı, hemen sıvıştı. Ama benim de beynim şişti. Kan terler içinde kaldım. Yanımdaki hammâl, bereket versin yine benimle dolaşıyor. Ha şu hotelde, ha şu tarafta... Gûyâ onları arıyoruz. Bir türlü bulamıyoruz. Ara sıra yine hammâl, parayı diye beni tacîz ediyor. Hâlbuki onların nerede olduğunu da biliyor. Cânımdan usandım, al sen de def ol diyecektim. Bir de bizim refikleri götüren hotelci karşıdan çıkageldi. Ooff! Ya Rabbî şükür! Bir geniş nefes aldım. Ben, ona çıkışmadan o bana "Efendim, neredesiniz? Nereye gittiniz? Sizi aradık, arıyoruz..."

"Sus, sus! Bak! Ne hâldeyim? Mecâlîm kesilmiştir, bayılacağım, iki sâattir öteye beriye koşuyorum. Haydi hotele. Arkadaşların yanına gidelim. Hele biraz râhat edeyim." dedim. Hotelci ağız açmadan bizi hotele erişirdi. Hemen uzandım, refiklerim başıma üşdüler.

- Ne o, ya hu? Nereleri gezdiniz...

- Hiç sormayınız, bittim. İşte hâlim: Görünüz...

(Bu sırada akrût! Yine ücretini istiyordu!)

- Refikler, haydi eşyâyı getir! Miskîn abdâl! Niçin doğruca buraya gelmedin! Burayı bilmiyor muydun? Biz, sana burayı tarif etmedik miydi? Hammâl -Lâ, vallâh!... (Bir yalan bin yemin) Refikler: Sus! Çapkın! Dolandırıcı! Bu adamın garîp olduğunu burayı yeni gördüğünü anladın, değil mi?...

Bir desîse ile eşyâyı kaçırmak istedin! Ha! Seni gidi utanmaz!

Dedim: -Bırakınız, nâfile üzülmeiniz. Öteki kayıkçı da bundan daha alçak imiş. O kerata da bana söylemedi. Param! Param! Ücretim! Ücretim! dedi. Ben ona tatlılıkla söyledim. Arkadaşlarımın nerede olduğunu söyle. Hakkını da vereyim, bahşış de vereyim dedim. Yalvardım, üzüldüm. Dinlemedi, aldırmadı, parayı aldı, köşeyi büktü.

- Vây: Ona siz de mi para verdiniz?

- Yaa, istedi, ne yapayım? Çârşının ortasında tepindi, yırtıldı, haykırdı. Halk başımıza birikti; sıkıldım, yüzüne çarptım, kaptı, kaçtı.

- Vâh! vâh! Ne terbiyesizliktir bu. Bizden de topladı. Hem her birimizden bir çeyrek... Senin için de ayrıca...

Hayf! Hayf! Bakınız şu arsızlığa, şu vahşete bakınız.

Ben vapurda iken bu işin böyle olacağını hissediyordum, onun (Ne verirseniz, ya bereket!) demesi hiçine değildi.

Neyse bunu da savalım. Yürü hammâl! Çabuk ol! O hoteldeki eşyâmızı buraya getir. Haydi! Hammâl mırıldanıyor, gitmek istemiyordu. Nihâyet “Seni polise teslim ederiz” dedikte gitti, getirdi. Fakat birkaç para fazla almadan sivrisinek gibi vızıltısını kesmedi.

Esef! Taşrayı gezmeyenler, görmeyenler bu gibi hâllere, belki inanmak da istemez.⁷ Hâtırına gelmiş iken size bir kısra anlatayım: Vaktiyle (Devr-i istibdâta) iki ecnebî seyyâh, Türkiye’de bir seyâhat ârzû ederler. Biri cenûptan, diğeri şimâlden dolaşarak, Anadolu’nun tâm ortasında birleşmeye karâr verirler. Evvelâ İstanbul’a gelirler. Bu iki seyyâhın biri her nasılsa seyâhatini tehîre mecbûr olur. İstanbul’da kalır. Diğeri Anadolu’ya geçer. Hemen sâhilleri dolaşır, Dersaâdet’e avdet eder, refikini bulur. Der ki:

- “Dostum, ben, Müslümân oldum.”

- Niçin?

- Bu dinin pek mukaddes, pek muazzez olduğunu anladım.

- Nasıl!

- Ne gördünüz?

- Anadolu sevâhilinde dolaştığım şu birkaç gün zarfında ahâlinin yekdiğerine yaptığı zulümleri, işkenceleri, haksızlıkları gördüm. Rüşvetler, gâretler, sirkatler... işittim hayretler içinde kaldım. Böyle adâletsizlik, yolsuzluk yapan, gafletler, karanlıklar içinde yaşayan bir kavmin yine pâydâr olmasına bir sebep aradım.

⁷ Benim kıyâfetim pejmürde idi. Yol elbisesini vapurdan çıkarken değiştirmemişim. Hoca Nasreddîn’in dediği gibi acabâ hürmet elbiseye midir bu beldede?

Düşündüm ennihâye bu milletin diyânetinde asıl itikâdında bir kudsiyet, bir fazilet-i rûhiye var, dedim. O ulvîyet-i manevîyedir ki bu millete asırlardan beri adîmülindirâs, nâkâbil-i inhitât bir temel, bir müsned-i bekâ oluyor. O dîn-i muhteremin semâ-yı haşmetinde parlayan mihr-i hidâyettir ki bu kavmin esâsını aydınlatıyor. Devâmını temîn ediyor. Birçok mahûf zulmetlerden, muhlîk uçurumlardan kurtarıyor, yaşatıyor hâlâ yaşatıyor...

Ben, böyle muhâkeme ettim. Böyle karâr verdim. Ve hamdülillâh şeref-i İslâm ile müşerref oldum.”

Beyrût'ta iki gün kaldım, bu şehrin şâyân-ı tenezzüh bir yerini görmedim. Sâhil boyu pek tatsız. Latîf bir kırâathâne bile yok. Hele yazın harâret de bastı mı? Pek sıkıntılı oluyor. Elektrikli tramvaya bindik. Yarım saat kadar uzakta bir mesîre var imiş oraya gittik. Yine zevk, neş'e duymadık. Acınacak bir noktadır. Gezdiğimiz çârşî ve sokaklarda şehrin ticâret ve servetiyle mütenâsip nevtarz bir binâ, mükemmel bir müesseseye tesâdüf etmedik. Gönül ârzû ederdi ki böyle bir şehrin sâhilinden sahrâsına kadar her birkaç hatvede büyük büyük sanathâneler, zarîf zarîf kâşâneler, dârulameliyeler... nazarları okşasın. Gerçi ahâlisi muhibb-i ticâret, çalışkan, fakat kısm-ı azamı mahrûm-ı irfân. İşte bu cehl yüzündendir ki medeniyeti, insâniyeti, misâfirperverliği bihakkın takdîr edemiyorlar. Her vakit söylüyoruz: Mülkümüzün sukût ve harâbına, vatandaşlarımızın sefâlet ve meskenetine başlıca sebep (cehâlet)tir. Araştırılsa, Beyrût gibi menba-ı servet sayılacak bir memleket ahâlisinin acabâ yüzde kaç okuyup yazmak biliyor? Hükûmetin lisân-ı resmîsi Türkçe olduğu hâlde bunlar neden hâlâ taassubu bırakmıyorlar, Türkçe öğrenmek istemiyorlar? Niçin bizde hâlâ meyl-i temeddün yok? Heves-i terakkî yok... Bir sevk-i tabîi, bir cereyân-ı bîsûd, sürünüp gidiyoruz. Bârî biz, kendi hâlimize acısak ayılsak, uyansak... muhîtimize baksak, cihânın cihân-ı irfân olduğunu, zamânın her lahzası pek kıymetli bir cevher-i seyyâl bulunduğunu anlasak... Hünerimizi, gayretimizi, vukûfumuzu artırsak. Şu âlem-i medeniyette şân ile, ikbâl ile, kemâl ile yaşasak... Âh! Ârzû olunmaz mı böyle hayât?

1 Ağustos. Beyrût'tan (şimendifer)le Halep'e geldim. On bir sene evvel sûzişli bir his ile ayrıldığı bu Şehbâ-yı safâya kavuştum. Hissiyât-ı şebâbımın tâk-ı inşirâkı olan Halep!... Âh! İstanbul'da bile bu kadar seneler hâtırımdan çıkmazdı. Bilmem neden, İstanbul'un hiçbir zevki hiçbir tenezzühü, Halep'in hâtîrât-ı bahârını, bahâr-ı muhabbetini bana unutturamazdı.

Güyâ ki: O şehrin her semtinde, her zîr-i turâbında bir nevzâd-ı emel defnetmişim.

Güyâ ki hayâtımın renk ve revnâkı, bütün feyizlerim, saâdetlerim dâimâ oralarda, o ufuklarda parlamış, yaşamış... sönmüş!... Heyhât!... Ne acıklı hâtıralar!... Ne elemli mâzîler!... Bu kere, her hübü-i nesiminden bir selâm-ı visâl, her ğurfe-i iştiyâkıdan bir nevâ-yı nevâziş beni karşılıyordu. Kalbim nûr-ı şevk ile doldu. Bir haftadan beri vapurun Beyrût'un (şimendifer)in velâvil-i kahr ve iz'âcı vücûdumu hırpalamış, dimâğımı sarsmıştı. Halep'in temâşâ-yı likâsı rûhumdaki kasvet-i melâli birdenbire dağıttı. Asâbımdaki yorgunlukları, ağrıları dindirdi. (Mahatta) dedikleri istasyon pek izdihâmlı. Arkadaşların her biri bir tarafa gideceklerdi. Selâmlaşarak ayrıldık. Bir arabaya bindim. Şehbâ hoteline indim. Havâ sıcak, esinti yok. Hele sivrisineklerin (misâfirperverlikleri) hücumları çekilir belâlardan değil. Tahtakurularının da iltifâtını unutmayalım!

Beş gün Halep'de kaldım. Fakat ne dersiniz. Halep'de umduğum eski neşve-i hayâtı bulamadım. Hani ya o tebessümler, o inkişâflar, o ihtisâslar... Hani ya o şebâb-ı mesût!

İşte mâzînin ne kadar hüznengîz olduğunu bu defa gördüğüm taşlar, gezdiğim topraklar bana hissettirdi. Halep'in Bâbülferec'i, sokakları, çarşıları eski simâsını değiştirmemiş, eski endâm-ı garîbânesine hâlel gelmemiş denilebilirdi.

Lâkin:

Bâğ-ı cennetde durulmaz yârsız⁸

Ben, o mektep arkadaşlarımı, samîmi yoldaşlarımı göremiyordum. Mektep âlimlerini yâd ediyordum. Ömr-i sabâvetin lahzât-ı firûzunu tahassürler, teessürlerle hâtırlıyordum, düşünüyordum.

Hotelden çıktım. Babülferec'in öksüz taşlarına, garîb caddelerine mahzûn binâlarına bakarak müteessir oluyordum. Hele bir defa Mekteb-i İdâdîye gideyim dedim, gittim. Kimseyi bulamadım. Tatil münâsebetiyle mektep tenhâ bîneş'e.

Bundan on bir sene akdem her sath-ı duvârında bir lema-i şetâret aks eden İdâdî, bugün sönlük, solgun. nazarlarım hangi cihete mün'atîf olsa o handân pîrâyelerden, o gülgûn feyizlerden, o hispervet safhâlardan nişân bile göremiyorum. Heyhât! Fenâ-yı âlem ne dilsûz hâtıralar ibdâ edermiş!

Havluda dolaşıyordum, zılâl-ı ibtisâmında ne mesûdâne demler geçirdiğimiz ne masûmâne emeller beslediğimiz o ferahnâk ağaçların şimdi jûlîde yaprakları altında melûl melûl geziniyor, içimi çekiyordum. Koridora girdim, dershânelerin önünden geçiyordum. Talebeden biri bir sınıftan çıktı, yanıma geldi: (Kimi arıyorsunuz? Bey Efendi) dedi.

- Müdür, yâhûd muallimlerden biri yok mu?

- Hayır, efendim, niçin sordunuz?

- Görüşecektim.

- Yarın heyet-i idâre toplanacak. Burada müdür de bazı muallimler de bulunurlar. Haftada iki defa ictimâ vardır. İkmâl, kayıt ve kabûl imtihânları icrâ olunuyor.

Peki efendim, teşekkür ederim, dedim, ayrıldım. O gün Halep'in çarşılarını, sokaklarını gezdim. Gerçi ümrân ve temeddün biraz ilerlemiş. Meselâ Azîziye, Cemîliye, Sebîl taraflarında yeni yeni binâlar, güzel müesseseler nazar-ı temâşâyâ çarpıyordu. Lâkin maârifçe yine eski hâlde. Eser-i terakkî göremedim. Ümîd ederdim ki bu şehir-i şevkâbâdın her köşesinde bir dârüledib, her cihetinde bir mektep, bir mevâ-yı irfân, cesîm fabrikalar, sanâyi, ziraat mektepleri... Halep'i işte böyle muhteşem, muntazam, muterakkî görmek isterdim... Ahâli yine meyyâl-i zevk ve keyf. Şu kadar ki işsiz değildirlen. Sabâhtan erken kalkar, sâat on, on bir sularına kadar sanatlarında, hizmetlerinde... Ondan sonra! Fevc fevc Babülferec, Azîziye gazinolarına giderler, nârgilelerini dumanlatır. Keyflerini çakar, eğlenirler.

Akşâm yaklaştı mı Halep'in bu semtlerindeki piyasalar, tenezzühler İstanbul'un Beyoğlu gezintilerinden, piyasalarından aşağı kalmaz... Bence daha neşelidir.

⁸ Mısraın vezni "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"dür.

Bu sırada Halep'de on beş tiyatro takımı vardı! Âmâde tiyatro ha!... Her biri bir memlekette sürülmüş, süpürülmüş, müptezel şeyler... İşte ahâlinin cehâletini anlamalı! Bu gibi hergeleler mütemeddin, maârifperver beldelerin eşğine ayak basamazlar.

Böyle bozuk oyuncular tiyatroculuk gibi sanâyi-i nefiseden sayılan bir fennin kıymetini bilmezler, yalnız câhil halktan beş on para kazanmak rezâletle, fuhûşla öteye beriye sokulmak, birtakım sâfdil gençleri aldatmak... İşvelerine, boyalı cilvelerine, sâhte edâlarına bend etmek sevdisıyla uğraşırlar. Emellerine muvaffak da olurlar. Hattâ Avrupa, Amerika, gibi marifetleri, medeniyetleri cihâna yayılmış olan iklimlerde bile bazı fusûnkâr fâhişât-ı fâcirât, habâset ve şeytânetten geri durmazlar. Bugün Fransa'da olanlar ile doğanları mukâyese etmişler vefiyâtın mikdârını daha çok bulmuşlar. Çünkü izdivâc-ı meşrûa meyl ve heves yok. Hep fucûr, hep safâhat, hep zevk ve aşk, Fransa hükemâ ve ulemâsı her gün, her sâat bağıyorlar: "Azalıyor, azalıyoruz." Bir memlekette tezâyüd-i nüfûs; efrâdının izdivâca olan temâyülâtıyla mebsûten mütenâsiptir.

İstedim ki gideyim, Halep vâlisiyle görüşeyim. Bu tiyatroların def ve tardını ricâ edeyim. Çünkü bazı vâliler bunu yaparlar. Hem yapmalıdırlar.

Ertesi gün yine mektebe gittim. Müdür ve muallimîn-i kirâm efendilerle görüştim. Muallimîn hazerâtı arasında esâtize-i muhtermeden Musâ Kâzım: (Şimdi Kudûs Dârulmuallimîn Müdürü), Şükrü: (el-yevm Halep Dârulmuallimîn Müdürü ve İsmetullâh Efendilerin dest-i üstâdânelerini takbîl şerefine nâil oldum. Müdüriyet odasında epeyce oturduk. Mektep müdürü Dârulmuallimîn mezûnlarından, hakikaten ğayûr, nâzik bir zât. Sordum: "Mektebiniz nasıl? İnşâallâh sa'y ve himmetinizle terakkî etmiştir"?

- Daha yeni geldim, elbette çalışacağız. Mesleğimiz, vazîfemiz bu. Medâr-ı tefeyyüz ve teayyüşümüz de bu... Şu sözler nazar-ı dikkate alınsın. Bir insân, mesleğini, vazîfesini medâr-ı maîşet, vesîle-i feyz ve terakkî bilirse elbette çalışır, uğraşır. Hevesle, ciddiyetle uğraşır.

Lâkin bir mülkiye mezûnu böyle demiyor ve demez. Çünkü o, bunu meslek-i mahsûs bilmiyor. Onun için bu olmazsa idâre memûrluğu var. Kalem müdürlüğü var. Başka bir iş bulmak fikri var.

Ya Dârulmuallimîn'den mezûnlar için?... Bir muallimlik bir mektepçilik... Başka ne veriliyor? Bunda da idârelerine, terakkîlerine, tefeyyüzlerine bakılmazsa... eyvâh!

Bu millet-i mukaddeseden beklenen: Adâlet ve müsâvâttır. Adl ve hakla yürüten milletlerin dâimâ muterakkî, dâimâ mesût yaşadıklarını görüyoruz. Haktan, adâletten yüz çevirenlerin de herhangi kavim olursa olsun her vakit mütezelzil, her vakit zelîl, sefil ve nihâyet mahv ve muzmahil oldukları emsâliyle görülmüş, iştilmiştir.

Ertesi gün talebeden birkaçı ziyâretime geldiler. Muallimlerinden bazıları (Mülkiye'den, Sultâniye'den mezûn) vazîfelerine dikkat etmediklerini, şimdiye kadar hiçbir şey öğretmediklerini, hele şâkirdânın Fransızca'dan kelime-i vahîde bilmediklerini yana yakıla anlattılar. Acıdım, son derece meyûs oldum. Çünkü bu mektep benim menşem, subhgâh-ı feyzimdir. Bunun terakkîsini kalben ârzû

ederim. Buraya ilim ve edep öğrenmek, istifâde etmek fikriyle koşanların te'âlîlerini, muvaffakiyetlerini görmek, işitmekle mahzûz olurum; öyle değil midir ya? Bir âilede yetişen çocuklar, bir âşiyânede büyüyen kuşlar, bir toprakta yaşayan insânlar... hep böyledir. Biri birini sever, refâhiyetlerini, saâdetlerini isterler.

Maârif müdürünü ziyâret ettim. Vilâyetimizin maârifçe pek geri kaldığını binâenaleyh pek çok himmetler, gayretler icâp ettiğini söyledim. Bu husûsta ciddiyet ve ikdâmınıza şu bîçâre, himâyesiz, mahrûm vilâyetimiz dest-i ihtiyâç açmıştır... dedim. Maârif müdürü bu temennîyatımı pek lutufkârâne ve müterahhimâne dinledi: "Evet efendim, acınır, hakikaten şâyân-ı nazardır. Halep vilâyeti baştan başa maârifsizdir. Bir şûrezâr-ı cehâlet hâlinedir. Çalışmak, hem gece gündüz çalışmak ister. Biz herhâlde elimizden gelen gayreti esirgemeyeceğiz. Tevfik Allâh'tandır..." diye parlak vaatler, ahitler etti. Kemâl-i memnûniyetle ellerini sıkarak ayrıldım. (Lâkin hani ya bir netice?...)

Şurada müsâadenizle hisseli bir kıssa anlatacağım: (Maârif Müdürü'nden menkûl)

Maârif Müdürü ile ikinci bir mülâkâtımızda, memleketimizin ahvâline, acınacak cihetlerine, hele maârifimizin ilerleyecek yerde günden güne geri gitmesine, esbâb-ı tedennîsine dâir konuşuyorduk.

Ben diyordum: Bey Efendi, Birecik, Suruc, Urfa, Rûmkale... Buralarda sanat, marifet hiç aramayınız, boş.

Maârif Müdürü. - Vâh! Vâh! Vâh! Vâh!... Ben, ahâli o kadar câhil, o derece gâfil, hele o mertebe âtil ve bâtil ki gözleri önündeki defîne-i serveti göremiyorlar. Başları ucundaki mahâsin-i medeniyetten bîhaber. Hepsî mahrûm... Evet hepsî mağmûm...

Maârif Müdürü. - Yazık! Yazık! Yazık!...

Ben: -Birecik'te bir mekteb-i ibtidâî hocasına 100 kurûş maâşî çok görüyorlar. Mektebi kapatmak istiyorlar.

Maârif Müdürü. Esef! Esef! Esef!...

Baktım ki ben anlatıyorum. O, vâh, vâh! diyor. Ben tarif ediyorum. O, yazıklar, esefler okuyor. Ya ben de vâhlar, eyvâhlar etsem, o kim bilir, artık hüngür hüngür ağlayacak mıydı?

Bundan ne çıkar? Ölmüşe ağlamaktan ise, diriye öldürmemeğe çalışmak bin kat evlâdır. Biz, hayât-ı maâriife olanca kuvvetimizle darbeler indiriyoruz, mahvine çalışıyoruz da sonra naaş-ı sefîli önünde hepimiz ağlıyoruz. Mersiyeler, teessüfler okuyoruz. Bu kendi kendimizi aldatmak değil de ya nedir? Allâh için söyleyelim. Eğer biz de hüs-n-i niyet, selâmet-i fikir, ârzû-yı ihyâ var ise elbette zekâmız, kâbiliyetimiz de var. Çalışalım, elbirliğiyle gayret, himmet edelim. Çarh-i idâreyi dest-i nâehle vermeyelim. Sonra o meş'ûm ellerin her tedvîrinde bir zarar-ı azîme, her tahrîkinde bir maraz-ı elîme uğrarız, uğrarız da işte böyle sürünür, gideriz.

Sadede gelelim. Maârif Müdürü diyordu:

- Efendim, mektebimiz (Halep İdâdisi) oldukça dâire-i intizâma girecektir. Çalışıyoruz lâkin bazı muallimler var. Ehliyetsiz. Ne yapalım? Biz Nezâret'e yazdık, bildirdik. Liyâkatlı, iktidârlı muallim gönderiniz dedik. Oradan gelen

cevâp: (Vilâyet muîd memûrlarına ders verin! Onlar okutabilirler. Çünkü Mülkiyeden mezûndurlar...) Zihî tasavvur-ı bâtil.

Dinleyiniz. Nâmık Ekrem Bey. Size bir vakanın sûret-i cereyânını anlatayım:

- Geçen gün Vâlî Fahrî Paşa mektebe gider. Sınıfları gezer, bir dersihâneye girer, bakar ki Türkçe dersi, muallim de içerde.

- Muallime der ki efendim, talebenizden birine bir suâl sorunuz.

Muallim: - Ne sorayım efendim?

Vâlî: - Ne sorarsanız sorunuz. Bir suâl. Muallim derin derin düşündükten sonra,

- Soramam. Paşam.

- Niçin? Ağam!

- Mazûrum, yapamam. Zirâ ben henûz üç aydır derse giriyorum. Şimdi ne öğrettim ki ne sorayım! Paşa: -Ya? öyle mi?

Muallim

- Evet, evet efendim, müsâade buyurunuz efendim. Çünkü efendim.

Paşa anlar ki bîser ü bün birtakım şarlatanlıklar... Bu tevâlî-i türrehâta karşı bir daha ağzını açmaz. Çıkar, gider. Maârif Müdürü bu mâcerâ-yı ibretnümâyı kemâl-i teessüfle anlattıktan sonra, ilâve etti: Şimdi ben burada yalnız ne yapabilirim. Malûmâtlı muallim yok. "Ehl-i ğayûr hoca yok." Bir mülkiye mezûnu böyle olursa artık hangi muallime itimât edilir?! (İstihzâkâr bir tebessüm). Nereden muallim bulacağız?...

Dedim, Beyefendi, bir adam, Mülkiyeden mezûn olmakla malûmât-ı kâmile sâhibi bulunmak icâp etmez. Mülkiyenin birçok yaldızlı şehâdetnâmelileri vardır ki okuduğu Türkçe bir gazetenin bazı münderecâtını anlamaktan bile âciz. Hattâ dürüst bir ibâre okuyamayanlar da görülüyor. Bu kâbil-i inkâr değil. Şunu iyi bilelim ki evvelâ: Muallimlik bir mevhibedir. Sonra bu vazîfe Dâulmuallimîn mezûnlarının hakkıdır. Çünkü bu da başlı başına bir meslektir. Muallimlikte âsâr-ı liyâkat gösterenler yine Dâulmuallimîn'den yetişenlerdir. Esefâ ki bunlar takdîr olunmuyor. Her biri bir dâhî-i irfân olacak, birçok muallimler vardır ki bu zavâllılar Dâulmuallimîn'den mezûn bulunmak münâsebetiyle, (Belki şu kabâhatıyla!) dıyk-ı maîşetten, tesîr-i sefâletten (ye'isten, endîşeden şikestetâb, harâb! Harâb!... Kimse düşünmüyor, acımiyor. Herkes ben muallim de olurum, müderris de mürebbî de müdür de... Her şey olabiliyorum! diyor. İhtimâl ki bu sebepten Maârif Nâzırımız (evvel ki nâzır) "Dâulmuallimîn bîlüzûmdur", dedi, kapattı. Maatteessüf şimdi de hoca bulunamıyor. Her gün gazetelerde ilânlar var: (Haftada yirmi sâat ders, beş yüz kurûş maâş! Erbâb-ı ihtisâs aranyor! Tâlip olanlar mürâcaat etsinler...) Ee, kim gider? Tâlip olur? Erbâb-ı ihtisâs devr-i istibdâtta bu kadar cüzî bir maâşla muallimliğe koşmazdı. Meşrûtiyette bunların kadir ve kıymeti tenezzül mü etmiş oluyor?... İşte bugün mektepler, taşradaki Dâulirfânlar muallimsizlik yüzünden kan ağlıyor.

Bakalım Nâzır-ı Maârif ne yapacak? Meslek tadrîs için daha nâfi, daha muntazam bir fabrika mı tesîs buyuracaklar! Ümitvârız. Fentezirû!..

5 Ağustos. Alassabâh Şehbâ'dan mufâratat.

Araba ile akşamüstü Kilis'e vâsıl olduk. Bu kazâ oldukça mühîm, cesîmdir. Bâğları, bostânları çoktur. Fakat tümünden imâret aramayınız. Fünûn, maârif sormayınız. Yatılacak bir hotel, hattâ güzel bir hân bile bulamadık. Çârşılar, sokaklar geçilecek hâlde değil. Biçimsiz, eski, vîrân bir hâncağıza indik. Bereket versin ki buranın âb u havâsı latîf, gece odanın damında açıktâ yattığımız hâlde râhatsız olmadık. Zâten umûmiyetle Halep vilâyetinin her tarafı hoştur. Bu yerlerde havâlar sâf, sağlamdır. İstanbul gibi mütelevvin, sebâtsiz değildir. Halep toprağında her mevsimin gelişi, gidişi bellidir. Öyle İstanbul gibi kış bahâra, bahâr yaza karışmaz.

Oralarda rebî, o fasl-ı bedî erince tabîat bütün güzelliklerini kırlar, bayırlara döker. Gülşenlerin, çemenzârların temâşâ-i hüsn ve tarâvetine doyulamaz.

Sabâh açılmış. Serin bir sabâ esiyor. Gülbinlerden uçan nefis râyihalar sevk-i rûzgâr ile dimâğlarımıza serpiliyor. Mütebessim, gülfâm bir nûrâniyet, bir letâfet-i câzibe ufuktan semâya doğru yükseliyor, açılıyor. Yine arabalara binerek yola revân olduk. Gurûbdan bir sâat evvel Ayntap'ın yüksek tepeleri, zümrüdün şâhikaları göründü. Yürüdükçe, yaklaştıkça o şehri zevkâbâdın gülistânları, bâğları, dilâvîz manzaraları nazarlarımıza reng-i inşirâh akıttırıyordu. Ne ranâ temâşâlar!... Bir sâat kadar süren bu tenezzüh-i tabîi gönüllerimizde ne eser-i melâl, ne de renc-i sefer bırakmadı.

Sâat on bir buçuk sularında şehre girdik. Ayntap Halep'in en dilküşâ kazâlarından biri. Daha doğrusu birincisidir. Bundan on bir sene mukaddem yine bu belde-i zîsafâda bir gün geçirmiştik. Bir gün, hâlâ o visâl-i yekrûze, o şevk-i firûze hâtırdımdır. Bu şehri ben pek sevdim. Berrak, tatlı akar suları var. Nefis gûnâgûn meyvaları mebzûl. Ecnebîler eksik değil. Halep ve mülhakâtında birçok hastalar tebdîl-i âb u havâ için Anytab'a giderler.

Burada Amerikalılar bir kollej (Bizim mekteb-i idâdî derecesinde bir mektep) küşâd etmişlerdi. Bu belde-i dilârâ yakın zamânda medeniyet ve mamûreyetiyle Halep'e meydân okuyacak zannedirim. Çünkü mevkîi müsâit. Çünkü ahâlisi de çalışkan. Maâriife, sanâyîya hevesleri var. Belki bunların gayretleri vilâyetimizin her tarafına bir numûne-i imtisâl olur. Çalışsınlar...

Yalnız acınacak noktalardan işte bir dehâ: Dinleyiniz! Dâimâ söylüyoruz: Her memleketimizin belediyesinde ihmâl, teseyyüb, dikkatsizlik var. Bazılarında adem-i vukûf, beceriksizlik var. Evet ekser belediye memûrları vazîfelerini bilmiyorlar. Zaten her memlekette, husûsıyla kazâlarda bilici, işten anlayıcı kaç kişi bulunuyor! Bulunsa bile bunların bir kısmı da istibdâta, tağallübe alışkın, yolsuzluğa meyyâl. Çırpıcılıkla münhemik... Anytab gibi bir şehrin, bir şehrin ki Avrupa'da Amerika'da bile nazîri bulunmaz. Bir pâ-yı taht kadar şen, bir dârulbedâyî gibi mamûr olmak istidâdını hâizdir. Belediyesi gayret ve himmet etmezse, tanzîm ve ihyâsına bakılmazsa ne olur? Elbette sönük, çökük mahzûn kalır. Akşam sâat bir buçuk râddelerinde Birecik'e bir telgraf çekmek icâp etti: Hareketimi bildireceğim. Postahânenin yolunu bilmiyordum. Bir hemşehrîye tesâdüf ettim, sordum. Bana kılavuzluk etmek istedi. Kalktık, gidiyoruz. Çârşılar pek karanlık. Birkaç adım sonra hemşehrîye dedim: Ya hu buralarda bârî fener, ışık yok mudur? Bu çârşılar geceleri böyle karanlık mı kalır?

- Var, Efendim, biraz ileride...

Beş on hatve daha yürüdük. Bir köşeyi döndük. Bir fener görüldü. Fakat nasıl? Kısık, zâif, bir mum aydınlığı kadar ziyâ veriyor.

Dedim: Peki ya, burada bekçi ne yapar? Bir hırsız kaçacak olursa nasıl görür? Nasıl tanır?

- Kim bilir?...

- Ha öyle ise arkadaş, hürriyetin hüsn-i tesîridir bu. Çünkü hürriyetle, idâre-i meşrûta ile yaşayan milletlerde hırsızlık, hayırsızlık pek azdır. Hattâ bulunmaz gibi. Bizde de inşaallâh böyle oluyor, olacak.⁹ Maahazâ cânım pek sıkıldı, istedim ki gideyim kâimmakâm-ı kazâ ile görüşeyim, sorayım. Acabâ bu şehirde sirket, şirret gibi şeyler olmuyor mu? Olmuyorsa kendisine teşekkürler edeyim ve diyeyim ki: “Beyim, bu kazâda siz âsâyîş ve inzibât husûsunda en ileri gitmiş bir millet kadar eser-i terakkî ve tekemmül göstermişiniz. Teşekkür!”

Fakat iş öyle değil. Yanılmayalım. Sonra haber aldım: Kâimmakâm henûz yeni gelmiş. İcrâatından daha bir şey anlaşılmamış. Kadı Efendi gösterdiği marifetlerine gördüğü işlerine mükâfâten kemâl-i dârât ve tantana ile (Yalın ayak, baş açık!) oradan göç ettirilmiş!... Ne ise bahse gelelim: Postahâneye gittim, telgraf memûru devlethânelerine yemek yemeğe gitmişler. Bekledim, teşrif buyurmadılar. Çekeceğim telgrafi ayrı bir kağıt üzerine yazdım. İmzamı koydum, oradaki memûra verdim. Parasını da ödedim. Bunu herhâlde memûr efendi gelince çeksin dedim, çıktım. Hesâpça ben ertesi gün yolda eğlenmez isem sâat sekizde Birecik'e girmiş bulunacaktım. (Müsâadenizle şu telgraf meselesini şurada bitireyim.) Mekâreci Nizip'e uğrayalım, yarım sâat istirahat edelim demişti. Sâat yedide Nizip'e girdik. Birâderim Ahmet gündüz sâat sekizde Birecik'te telgrafi almış, beni karşılamağa çıkmış, ben Nizip'te iken, o, yetişti. Telgraf aldın mı? dedim.

- “Evet, şimdi şimdi aldım, ata bindim hemen yarım sâatte buraya geldim” dedi. Bravo! Nazar değmesin böyle sürâte! (O hâlde memleketine acele bir haber göndermek isteyen hemen Ayntap'dan bir telgraf çeksin!)

Anlaşıyor ki postalarımızda, telgraflarımızda hâlâ eski betâet hükümfermâ, bu atâleti mahvetmek için yegâne tedbîrler: Memûrları güzel intihâb etmeli. Yalnız

⁹ Hâtırma tuhaf bir şey geldi, söyleyeyim: Geçen sene hürriyet ilânından sonra Birecik'te bir adamın bânâçesinde merkebinin hırsız götürmüş. Zavallı adamcağız bu derdini bir arkadaşına o sırada anlatıyormuş. Arkadaşı demiş ki: “Dostum! Sen hiç merak etme! Şimdi hürriyet, kimse kimsenin bir şeyini çalamaz. Senin merkebin biraz kırlara bayırlara çıkmıştır. Havâlar iyi gidiyor. Bayırlarda çayırlar, otlar var. Gönlü istemiştir. Yolup yemeğe gitmiştir. Çünkü o hayvâncağız da serbest değil mi ya? Gezer, oynar, otlar, havâ alır, yarın yine gelir. Korkma kardaş! Bugün çok şükür hürriyet! Lâkin yalnız insânlar mı hür? Har da hür... Kuş da hür, balık da hür... Her şeyi hür görmüyor musun azizim!”

Bakınız! Şu sözler gerçi Anadolu bir amcanın ağzından çıkmış gülünç bir şey. Fakat pek manâlidir. Emîn olalım ki hürriyet-i hakîkiye sâhibi olan milletler için hâl-i hayât böyledir. Meselâ: Japonya'da merkebinin değil para dolusu çantayı bile bânândan bânâçenden bir kimse seyhate yâhüd havâ almağa götüremez!

Biz de ümîd ediyoruz ki yakın vakitte öyle oluruz. Hepimiz, emniyet, saâdet ve âsâyîş içinde yaşarız.

bunun için değil, her dâirede, her meslekte faâl, muktedir, hevesli memûrlar bulundurmali.

Artık hâtırı, gönü bırakmalı. Mensûbiyet, iltimâs tanımmalı. Hak ve adl! Başka şey düşünmemeli ki bu vatan, saâdet ve selâmetten nasibini alsın. Çünkü bir iki kişinin bahtiyârlığı, üç beş zâtın memnûniyeti bu kocaman milleti sâhil-i feyz ve necâta erdiremez. Buna ekserimizin aklı erer, biliriz. Lâkin ne çâre ki bile bile yaparız. Hemen Allâh cümlemizi ıslâh etsin, bu sevgili vatanımızı da her türlü âfetten esirgesin.

Ayntap'dan Birecik'e bârgîr ile gideceğim: Araba bulamadım. Gece sâat sekiz râddelerinde harekete karâr vermiştim. Sâat dörtte hemşehrîlerin yanından kalktım. İndiğim Belediye hoteline gittim. Orada bir hemşehrî daha var idi. Bir sâat kadar da onunla görüştük. Yatağa girince sâat beşi geçmişti. Dehşetli bir gürültü beni uyandırdı. Hotelin önünde bir velvele, bir arbede, bir şamata... Yataktan fırladım, aşağı indim. Bre ne var? Baktım ki bizim mekâreci ile bir hemşehrî gürültü yapan bunlar. Ne o be? Derdiniz nedir? dedim?

Hemşehrî der ki:

- Efendi, bu mekâreci değil, Allâh'ın bir belâsı imiş. Kahveye geldi. Sizi sordu. Biraz ötede, hoteldedir dedim. (Başka yere gitmem. O nerede ise gelsin) diyor. (Gidersin, gitmem,) patırtının esâsı bundan ibâret.

Peh, peh, peh... Hay Allâh müstehakınızı versin! Gece vakti böyle herkesin râhatını kaçırmak beyhûde kendi kendinizi yormak... Bu ne ayıp şey! Ne ise bunları susturdum, bakınız cehâlete! Boş yere bir münâzaaya sebep oluyor!

Elbisemi giyindim. Hayvânlara râkiben yola çıktık. Yanımda o gürültücü hemşehrîler de vardı. Henûz tan yeri ağarmıştı. Yolda mekâreci ile bu hemşehrîler, yine birbiriyle tutuştular. Allâh! Allâh! İkisi de ümmî. Gûyâ bir mubâhaseye girdiler. Biri diyor ki bu yeni pâdişâhımızın hiç sesi çıkmıyor. Acabâ nasıldır?

Diğeri, "Bu hürriyet pâdişâhı bakalım ne yapacak?"

- Ne yapıyor ki? Çekilmiş tahtında oturuyor.

- Abdülhamîd ne yapıyordu?

- O tam pâdişâh idi. Hicâz yolunu yaptırdı. Mektepler açtırdı.

- Ya... Ya...

- Aa, aa, bîçâre cühelâ!... Abdülhamîd'in yaptıklarından, muvaffakiyetlerinden(!) bahsediyor. Yanındaki şaşkın da dinliyor. Bu sözlere hak veriyor.

Dedim: Sen, pek sâfdil imişsin. Aklın hiçbir şeye ermiyor. Saçma sapan söylüyorsun. Bugün devr-i hürriyet. Hürriyet olan memleketlerden millete pâdişâh değil yine milletin kendisi bakacaktır. Milletin mebûs dedikleri vekilleri. Görmediniz mi? Bu sene bizim sancaktan iki zât intihâb olundu. İstanbul'a gittiler. İşte böyle her taraftan, her elli bin Osmânlı için bir mebûs (vekil) seçilir. Bu vekiller nâmûslu, malûmâtlı, hâmiyetli, işbilir, çalışmaktan yılmaz... (Böyle adamlar intihâb olunmalı.) Şimdi İstanbul'da takriben (280) mebûs var. Bunlar (Osmânlı Mebûsân Meclisi) denilen bir büyük dâirede toplanırlar. Milletin, vatanın saâdeti, selâmeti için çalışırlar. Konuşurlar, düşünür, taşınırlar...

Biz, Osmânlıyız. Bir vakit cihân bizim şecâat ve heybetimizden korkar, titrerdi. Fakat bugün pek geride kalmışız! Diğer devletler bize ehemmiyet bile vermiyorlar. Hiçbir kavim nazarında eski şânımız, eski itibârımız yoktur. Bizi böyle hâllere, böyle aşağılara indiren, kolumuzu, kanadımızı kıran şevk ve şöhetimizi söndüren... âh! Sizin şimdi (iyi pâdişâh) dediğiniz (Abdülhamîd-i Sâî) idi. Sizin bundan ne hayrınız var? Gazeteler Abdülhamîd için neler yazdılar. Milletimize ne zulümler ne fenâliklar etmiş! Ne cânlar yakmış!.. Hep yazıyorlar, bildiriyorlar. Okumak bilmezsiniz ki işi anlayasınız. Sizi böyle câhil, gâfil, koyan da odur, Abdülhamîd'dir. Bîçâreler! Neden malûmâtınız var ki...

Şimdi, size bir misâl söyleyeyim: Demin de demiştim ki biz, bir zamân dünyânın en büyük bir devleti, en şânlı bir milleti sayılıyorduk. Belki atalarınızdan, dedelerinizden işitmişsinizdir. Kırım, Kars, Batum, Tuna sevâhili, Bosna-Hersek, Cezayir, Tunus... Bunlar hep bizim mülkümüz idi. Bu memâliki kılıncımızla, kuvvetimizle fethetmiş idik.

Hulâsa: Şarktan garba, şimâlden cenûba saltanatımız, hükmümüz, -bir nûr-ı kudret gibi- parlar, akardı. Abdülhamîd pâdişâh olunca kendi râhatı, kendi zevk ve şevki için her şeyi fedâ etti. Millet, ne olursa olsun, ben hayâtımda iken hele bir hüküm süreyim, hele bir lezzet-i kâm alayım da... dedi. Hangi düşmânımızla muhârebe açıldı ise her türlü idâreyi kumandayı ben yapayım (Ama yerinden kımıldamadan! Kerâmetinden mi acabâ?), her şey benim sözümle dönsün (Fakat kendisi Yıldız'da gizli kapalı kalarak!... yoksa sihirle mi?) herkes bana kulluk, kölelik yapsın... dedi. Hiçbir akıllı, vezîri ile, müdebbir, zekî, hüsn-i niyet sâhibi adamların reyini, fikrini sormadı. Zâten kendine vezîr, nâzır, emîr yaptığı adamlar hep millet hâini, vatan zâlimi idiler.

Hâlbuki Peygâmberimiz bile çehâyâr-ı güzîn, eshâb-ı kirâm efendilerimizle dâimâ meşveret ve mubâhase ile iş görürlerdi. Abdülhamîd kendini ne görüyordu? Peygâmberimizden, Resûl-i Ekrem gibi nebîlerin en sevgilisinden daha akıllı, daha izânlı mı sanıyordu?

Hâşâ sümme hâşâ!

Acabâ niçin bu kadar zamânlar; 33 seneden beri rey-i hod ile hareket ederdi.

Âh! Niçin bu kadar memleketlerimizi düşmânların mülevves ayakları altında çiğnetti! Bu kadar dîn kardeşlerimiz, bu kadar koçyiğitler, vatandaşlar kızıl kanlar, kara dumanlar arasında cân verdi!... Yazık değil mi idi?

Moskof, bizden ne kadar yerler zapt etti ki oraların her avuç toprağı bir genç şehîdin kanı pahasına mâl olmuştu... Abdülhamîd işte böyle bir pâdişâhtı. Böyle gaddâr bir hükümdâr idi. Bunun yaptıkları târîhlerde yazılacak, okunacak, unutulmayacak!

Şimdiki pâdişâhımız pek muhteremdir, pek merhâmetlidir. Milletini sever, vatanını sever, askerini sever. Tebaasının râhat ve selâmeti uğrunda kendi hayât ve saâdetini kurbân eder. Bu da böyle bir pâdişâh. Böyle bir halife.

Mebûslar da milletimizin terakkîsini, ihyâsını ve bizim her türlü feyiz ve refâhiyetimizi düşünecekler. Düşünmelidirler. Evvel ki şân ve şevketimizi, büyüklüğümüzü elde etmek için istîrâhatlarını terk edecekler, hattâ icâbında hayâtlarını fedâdan çekinmeyeceklerdir. Her şeyimiz için uğraşacaklar müşâvere,

münâkaşadan sonra iyi bir karâr vereceklerdir. O karârlar (Heyet-i A'yân) denilen ve yine bizim selâmetimiz için çalışan diğer bir meclise gidecek. Onlar da uzun müzâkereler edecekler. Badehû pâdişâhımız da görece imzalayacak. Sonra bütün millet de onu bilecektir. Tabii bu kadar dirâyetli, hâmiyetli adamların birçok saatler düşünüp karâr verdiği bir mesele elbette vatanımız için fâideli, hayırlı olacaktır. Bunda zulüm, ğadır yapılamaz. Mülke, millete ihânet olunamaz. Çünkü her şey meydânda.

İşte bundan böyle inşaallâh biz de mesût, râhat yaşayacağız. Kimse kimsenin hukûkuna tecâvüz edemeyecek. Hükûmetimiz haktan, adâletten ayrılamayacak. Hâin memûrlar, zâlim, hırsız âmirler kovulacak. Gâsıp, dolandırıcı müstebidler rezil, bednâm olacak. İşbilir, afif, gayretli adamlar aranacak artık adâlet, kânûn hüküm sürecek... Vatânın her köşesinde icrâat, ıslâhat... inşaallâh!

Bu sözlerim hepsinin hoşuna gitti. (Âmîn!) dediler. Eski bozuk fikirlerinden vazgeçtiler.

Demek ki bîçâre ahâlimiz hâlâ zulüm nedir? 'Adl nasıldır? anlayamamışlar! Zâlim kimdir, mazlûm kimlerdir? Öğrenememişler!...

Öyle ya. Abdülhamîd millete yaptığı mezâlimi birtakım hulûskârlıklar, sakarlıklar, âlâyışler, gösterişlerle örter, gizlerdi. Her fiili: (Altı zehir, üstü şeker!) kabîlinden idi. Meselâ Hicâz'a demir yolu yaptırır, zâhiren hayır işlediğini gösterir, bâtinen bu yol vesilesiyle toplanan milyonların büyük bir kısmı ceyb-i hümâyûna dökülür; gaflet, cehâlet içinde sürünen bu zavâllî millet mi bunu anlayacaktı? Kendinin gözü doymaz, tebaanın kulağı duymaz: (Vur abalıya!). (Hop balam!) Bir gidiş gidiyorduk. Ama nereye? Mahv ve zevâl uçurumlarına... Evet, adım adım gidiyorduk da hiç haberimiz olmuyordu. Allâh bizi muhâfaza etti. Çok şükür olsun ki bizi o müthiş, korkunç vartadan kurtardı. Cenâb-ı Hak bize (amelimize göre bir pâdişâh vermişti), biz ondan ders-i ibret aldık. Şimdi çalışalım, ahlâkımızı düzeltelim. Fikirlerimizi, gözlerimizi açalım, doğrulukla çalışalım, nâmûsumuzla, şerefimizle yaşayalım. Cihânın hiçbir zevki, hiçbir saâdeti nâmûs ve şerefle yaşamak derecesinde insâna zevk vermez. Bunu böyle bilelim. Böyle gidelim.

Nizip'e saat sekiz râddelerinde vâsıl olduk. O gece Nizip eşrâfindan Hâfız Muhammed Efendi ile görüştüm. Pek himmetli, gayretli bir zât. Bizi iltifâtlara ğark etti. Geceyi konaklarında geçirmek için ricâda bulundu, reddedemedim. Zâten râhatsız bulunduğumdan hânda yapamayacaktım.¹⁰

¹⁰ Size ufacak bir misâl daha anlatayım. Nizip'e girmezden bir iki saat evvel mekâreci Nizipli olduğundan, kendi memleketini medh ve senâya başladı. Nizip şöyledir, şöyle güzeldir, şöyle şendir... deyip kafasını, sakalını sallıyordu. Dedim: Amca, hotel, apartman var mı?

- Belî! Belî!

- Kaç tane!

- Üç beş tane var.

Peki, bâri beni güzel bir hotele götür. Biraz soluk alayım. Mekâreci: Hay hay, merâk etme, yiğdim diyerek bârgirin başını çekti. Nizip'e girdik. Sokaklardan geçerken baktım tavsîf ettiği kadar imâret, intizâm yok. Evvelce de görmemiştim. Ne ise amca ağa, hotel nerede? dedim? Ha geldik dedi; bir çârşımın önünde durdu. Ali! diye bağırdı; içeriden bir ses: Ne o!

- Bey'e bir boş oda, fakat pek temiz olsun.

Hürriyetin kıymetini bilen bu gibi hemşehriler var olsun. Nizip! Safâ-yı mevkisi ile âb u hevâsının letâfetiyle çoktan bir kazâ olmağa ehliyet göstermiştir. Fakat esefâ ki bakılmıyor. Yetim, elim bir köşede kalmıştır. Şimdi oraya muktedir bir müdür tayin olursa, münâsip mektepler açılrsa onlara medeniyet ve marifet yolları gösterilse... O topraktan ne zekâlar ne cevherler ne dehâlar yetişir!

Alessabâh Birecik'e hareket: Sâat bir sularında Fırat suları göründü. On bir senelik mahrûm-ı didârı olduğum o cûybâr-ı safâ olanca manzara-i letâfet ve cereyânıyla nazarlarım önünde tecellî etti. Gemiyi geçtik. Uzun yıllar gözleri acı acı hasret yaşları döken şefkatli vâlideme kavuşmak nasîp oldu. Âh! Dünyâ, kim bilir benim gibi daha nice zamânlar gurbet köşelerinde analarını, babalarını ağlatmış, ayrılık azapları içinde cân verdiklerini işitmiş cânlar var? Ve kim bilir nice yıllar firkat âteşiyle inlettikleri analarını bir vakit sonra yine benim gibi âgûş-i iştiyâkına atılmakla o zehirli yaşlara bedel şimdi tatlı, sevinç damlaları akıttıran daha ne kadar gençler var?

Figân ile yapılır dehrde binâ-yı hayât

Figân ile yıkılır âkıbet bu kahr-ı memât!...¹¹

Birinci kısmın sonu. Nâmık Ekrem

Kaynakça

Ayata, Yunus, *Âyanzâde Nâmık Ekrem-Eğitime Adanmış Bir Ömür- (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)*, Asitan, Sivas 2009.

Bektaş, Ekrem, *Birecikli Nâmık Ekrem Bahâr-ı Edeb*, Elif Matbaası, Şanlıurfa 2014.

Bektaş, Ekrem, "Nâmık Ekrem'in Bahâr-ı Edeb'inde Edebî Tenkit" International Science And Tecnology Conference, July 13-15 2016, Vienna, Austria, Issn: 2146-7383.

Bektaş, Ekrem, "Nâmık Ekrem'in 10 Temmuz Hâtrâtı", *İslam Târîhinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Târîhi*, (Editörler: Prof. Dr. Abdullah Ekinci-Yrd. Doç. Dr. Levent Bilgi), Urfa Okulu Yay., Şanlıurfa 2017, s. 130-139.

Birecikli Nâmık Ekrem, *Anadolu'da Bir Cevlân, Birinci Kısım Anadolu'ya Doğru*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1327.

Devellioğlu, *Ferit, Osmânlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2010.

Hüseyin Amîd, *Ferheng-i Amîd*, Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebîr, Tehrân 1369.

- Burada boş yok. Aşağıdaki hotele!

Aa, baktım ki bu, âdî, sönük bir hân. Kendi kendime dedim. Belki aşağıdaki hoteldir gittik bir de ne görelim. Bu da hân Lâkin daha fenâ, harâbenderharâb! dedim: Yâ hû! Hani hotel! İşte bu.

- Yaa! Bu hotel mi! Pek güzel! Tam bulduk yerimizi. Anladım ki bu adamlar daha hân ile hoteli fark etmiyorlar. Bu da cehâlet yüzünden. Artık biz, hotelden vazgeçtik. Bârî pâk, sağlam bir hân olaydı! Bunları okutmalı, öğretmeli, yazıktır!

¹¹ Beytin vezni "Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün"

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul 1995.
Şemsettin Sâmî, *Kamûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

